

Kansanvalistus-seuran toimituksia. XIII.

1876—1877.

Elämäni.

Perhe-elämällinen kertomus.

Sirjoittanut

P. Päivärinta.

Elämäni.

Perhe-elämällinen kertomus.

Kirjoittanut

P. Päiwärinta.

Helsingissä,

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa, 1877.

Elämäni.

Lapsuuteni aika.

Minä olen syntynyt köyhistä vanhemmista, joilla ei ollut pienintäkään muuta omaisuutta kuin kätensä elättämään sitä monilukuisia perhettä, jonka haltiaksi Sumala oli heidät asettanut. He tekivät työtä oisansa hiesissä, tähtääksensä sitä pyhää kutsunusta, jonka kalleuden he hyvin käsittivät, ja elättääksensä niitä lapsia, jotka Sumala oli heille uskonut. He olivat hurskaita ja Sumalaa pelkääväisiä ihmisiä ja tekivät lastensa eteen työtä ilolla, eikä huokaussella; ja ensi alussa, kun lapset olivat pienet ja ajat hyvät, riitti työn-ansio elatukseksi ja vaatteenksi, mutta ajat muuttuu: lapset kasvoivat isommiksi ja monilukuisemmiksi, ja rupešivat aina enemmän tarvitsemaan toimeen tullaseen; hyvät vuodet loppuivat ja sijaan tuli katovuodet, ja niiden muassa köyhyys koko maakuntaan ja niin vanhemmillenikin, sillä samassa harveni työn-ansio ja työpalkat vähenivät; siihen tuli vielä lisäksi sairaus isälleni, ettei hän kyennyt työhön ollenkaan; äitini voimat eivät riittäneet sairaan hoitoon ja elatuksen hankkimiseen. Mina muistan sen ajan, jolloin joukossa seisoin ja itkimme kuolemaisillaan olevan isämme vuoteen vieressä, ja jolloin hän puheli meille kuolemasta, tulevaisesta elämästä ja ihmisen velvollisuuksista Sumalaa ja ihmisiä kohtaan; ne opetukset eivät mene mielestäni, niin kauvan kuin elän. —

Niillä ajoin tulin ensikerran eläisjäni tuntemaan minkälainen kurjuus on: toisen ihmisen huoneen nurkassa ruuatta ja vaatetta, sairaan, puutosta kärsivän isänsä vuoteen vieressä — luulisin siinä oppivan ymmärtämään mikä

neljännen rukouksen selityksessä Lutherus on jokapäiväisen leivän joukkoon luenut: „hyvät kylämiehet“. Sillä tunnenpa vielä nytkin, että jos ei armeliaat ihmiset olisi joutuneet apuumme, olisimme kaikin siihen nääntyneet. — Isäni ei kumminkaan kuollut siihen tautiin, waan hän oli kauwan aikaa työhön kykenemätön, eikä ajat myöös paranneet, ja puutteet kopisi kantapäillä. Gräänä iltana kuului wanhempaini keskenään puhelewan, ettei nyt ole muuta neuwoa kuin että joku lähtee kerjäämään, taitka muutoin kuolemme kaikin yhteen kokoon. Minä olin wanhin lapsijoukosta, sentähden älysin heti kelle se toimi osaksi tulee. Niinkuin ukon nuoli lensi se ajatus sydämeni läpi, että minun pitää kerjulle.

Heti toisena päivänä rupestiwaat isä ja äiti kynnelmissä kertomaan minulle, miten oli tehtävä, korjaamaan rikkiinäisiä waateriepujani ja lenkkiäni, ja niin toimittamaan minua matkalle. — Mitäpä muu oli neuwona, kun tuo henki on kaikille luoduille niin rakas. — Seuraawana aamuna lähti isä minua wiemään likimäiseen kylään, jolloin itkin koko wälin, ja jolloin isäni muistutti ja puheli minulle, kuinka tuli olla nöyrä kaikkia ihmisiä kohtaan, ja jos ihmiset johonkin asiaan waatiwat, tehdä sitä mielellänsä mitä saattaa, niin he antawat kernaammasti leipäpalansa. Isäni oli sekä asian laadusta että antamisesta neuwoistansa niin liikutettuna, ettei saattanut, kynnelensä tähden, seurata minua ensimmäiseen taloon asti, waan pyysi erästä matkamiehestä wiemään minua talon kohdalle. Tämä sen lupasi tehdä, ja weikin minun talon likelle joen jälle — sillä talwi oli — ja heitti siihen, josta omin neuwoineni menin likimäiseen taloon. Sinne päästyäni rupestin miettimään nykyistä tilaani ja tulin hawaitsemaan, kuinka paljo silloin on kadotettu, kun köyhäkin koti kadotetaan. Silloin tulin hawaitsemaan, ettei nyt enää olekaan isän ja äitien hellä käsi ja ääni minua waalimassa, waan nyt pitää wieraalta pyytää armoleipää! Voi kuinka onnellisilta filmisjäni näyt-

tiwät talokkisten lapset, jotka huoletonna, keltään pyytämättä, meniwät pöydän tykö, wäänšiwät leipäkannikat käsiinsä ja rupešiwät, laffi päässä, kiittämättä, syömään, ja tätä tehdessä useinkin pitiwät sopimatonta menoa, warfinkin tuon „kerjäläis-pojan“ kanssa, joka tuolla nurkassa näkällään kytki. Näitä ajatellesani murtui mieleni itkuksi asti, waikka ei kukaan tehnyt minulle wastahakoisuutta, sillä mitä talon lapset tekivät kerjäläispojalle, sehän oli tawallista, ja minä pidin sen wälttämättömänä kohtaloni seurauksena. Sydäntäni kewentääkseni menin porstuaan itkemään, tehden sitä kumminkin niin salaa, ettei sitä kukaan olisi nähnyt. Niin oli sydämeni täysi, että kuka tiesi itkisin vielä nytkin yhtä menoa, jos ei ihmisrakas talon emäntä olisi tullut ja moneen kertaan ksyhttyään syhtä itkuhuni saanut minulta viimein sitä wastausta: „kun pitää kerjäämään“. Hywänjäwyinen emäntä koki lohdutella minua ja sanoi: „älä ole milläsiikään, ole meillä nyt yötä, minä annan ruokaa, eikä ihmiset ole sulle pahoja; tietäwäthän he, ettei isäs eikä äitisi ole laiskoja, waan eiwät voi elättää paljoja lapsiansa, nyt warfinkaan kun isäs on sairastunut“. Emännän puhe lohdutti minua niin paljon, että palasin tupaan, jossa iloinen taikawalkea palaa rätifi, ja iloiset ihmiset tekivät käsitöitään sen ääressä ja kertoivat matkamiesten kanssa kertomuksiansa. Muun muassa juteltiin siellä kummitusjuttuja, jotka näyttiwät hywin miellyttävän kuulijoita.

Minä istuin pimeässä nurkassa, josta woin nähdä ja kuulla kaikki; kummitusjutut eiwät minua yhtään miellyttäneet, sillä olin saanut lukea erään isännän tykönä vanhasta Dulin Wiikko-Sanomain vuosikerrasta kertomuksen: „Alat hädässä hätäilewät, uroot waaran unhotawat“, ja se oli niin paljon walaisjutu ymmärrystäni, että osasin heidän kummitusjuttunsa katsoa ylö. Alapajulla kun olin, en rohjennut heidän mietteitänsä suorastansa tyhjäksi tehdä, waan ilmoitin että minäkin osaisin yhden kertomuksen, jos he suvaitšiwat sitä kuulla. „Duhu, puhu“, kuului heti eräs ääni joukosta,

„kerjäläis-pojat osaavat useinkin satuja“. Tämä viimeinen lause tuntui jokseenkin alentavalta, mutta mitäpä autti, olinhan kerjäläispoika, kuin olinkin. Heleällä lapsen äänellä rupefin pimeästä nurkastani kertomaan vasta saatua aarretani; se ei ollut jokapäiväisiä kertomuksia; siinä tuli esille kuningasta, hänen korkeaa wirtamiestänsä, pappia renkeinsä, linnoja, kummituksia, wäärän rahan tekijöitä ja loppusa heisjäkin, waikka niin törkeissä lain rikkojissa, totuuden waloa j. n. e. Se teki kuulijoissa waikutuksen: kirweet lakkasivat kappashtelemasta, rukit surisemasta, kartat raasimasta, ja jokainen kuunteli uteliaasti: mikä kertomukseen lopuksi tulisi. Kertomuksen päätyttyä huudatti talon isäntä innokkaasti: „mutta tuosta pojasta tulee joko iso herra, taikka suuri narri, sillä hänellä on hywät lahjat ja muisto niin kuin wanhalla konilla“. Mutta tuo propheetallinen ennustus ei ole toteuntunut kumminkaan päin, sillä minusta ei ole tullut isoa eikä pientä herraa, eikä ainakaan suurta narriakaan, sillä wanhempani walwoivat kaswatustani ja katsoivat aina, ettei minuun olisi päässyt juurtumaan pahjoja, riwoja tapoja, niinkuin walhetta, warikautta, panetelemistä j. n. e. Esimerkiksi en saanut koskaan tuoda kotia, tienistillänikään saatuja kalujani, niin kuin wyönlukkoja, solkia, nappeja j. n. e., ettei aina pitänyt tehdä tiliä wanhemmilleni: mistä, keltä ja miten olin ne saanut, jota ei ollutkaan waikoa tehdä, kun oli pahaisna paitaresuna oppinut totuutta arwossa pitämään. — Asian selwitykseksi mainitsen siwumennen — waikka ei se kuulu tähän jaksoon — kuinka tarikka kaswatukseni oli. Olin silloin wanhempaini tykönä, ja erään talon tytön kanssa paimentamassa lehmäkarjaa. Meillä oli ewäänä woita pikkuisessa „karjarasiasa“, leipää, ja särwinnä pari pulloa maitoa, joista toinen oli minun. Tulipa meidän tykömme eräs poika ja pyysi maitoa juoda. Luultawasti minä en suostunut antamaan ewästäni hänelle. Silloin poika, jonka nimi oli Wolmar, rupefi lakkaristaan wetelemään lankaan pujoteltuja nappifimppuja,

yhden toisensa perästä, ja lupasi antaa minulle nappeja, jos antaisin hänelle maitoa. Minulla ei ollut ennen ikään ollut kaupan kalua, ja voitto kiihoitti kauppaan; ruwetettiin rasian kannella mittaamaan maitoa pullosta ja niin sain häneltä toista tusinaa kirkkaita nappeja. Minä en koskaan ennen ollut saanut olla niin ison tavaraston haltijana ja siitä ilosta näytin heti kotia päästyäni tavarani vanhemmilleni, mutta minulle tuli niistä niin tiheä tili, että ennenkuin sain tavarani omistusoikeuden oikein uskottavalle kannalle, sain käydä noutamassa mainitun talon tytön todistajaksi asiassa, joka todisti, että olin napit saanut „Wolmarilta“ rehellisellä maitokaupalla; sitten pääsin rauhaan. Siitä asti olen aina arvossa pitänyt vanhempaini tarffaa kasvatusta; sillä kohta jälkeen tuli tieto, että Wolmar oli napit varastanut, ja epäilemättä olisin syhyttömästi tullut warkaaksi, jos eivät vanhempaini olisi niin tarkoin valvoneet tavarani omistusoikeutta, ja jos ei kaupassani olisi ollut wierasta miestä. Siitä tapauksesta opin koko elämäni ajaksi, etten siitä myöten ole koskaan oudolta ostanut mitään, jos ei ole ollut wieraita miehiä.

Kah kuinka ihminen on hajamielinen! Pitihän puhuani ensimmäisestä yöpaitastani kerjuureisulla, ja nyt olen mennyt kaitenni pois aineestani!

„Enkö minä sitä sanonut, että kerjäläispojat osaavat satuja puhua“, sanoi muuan, ikäänkuin kerstataksensa oikeasta ennustuksestansa. — „Mutta se ei ollutkaan satu“ sanoi toinen kuulija, „mistä olet tuon kertomuksen kuullut?“ kysyi hän sitten minulta. — „Olen sen lkenut“, vastasin minä. — „Lkenut! mistä?“ oli usea kummastelewa ja kysywä ääni. — „Kiwiojan Esa isännällä on semmoinen kirja, jossa ei yksi asia ole järkiään loppuun astikka, waan ennenkuin pitkät asiat loppuiwat, oli jo muitakin lyhyempiä asioita välissä, ja aina kun asia katkesi, oli alla: „lisää toisten“, selwitin minä toimesani“. — „Mitä sen kirjan nimi oli?“ kysäisi muuan. — „Sen oli joka toisessa

lehdessä nimenä: „Dulun Wiikko-Sanomia“, ja ettepä usko kuinka paljo siinä oli hupaista lukemista“, selvitin minä, kun en paremmin ymmärtänyt vielä sanomalehtien järjestystä. — „Ne ovat awiisuja“, sanoi muuan. — „Mitenkä sen saisi fieltä lainaan?“ kysyi taas joku. — „Kaitkiapa lainaan haetaankin, eihän awiisuisja ole muuta kuin loruja; parempi kun lukee Sumalan sanaa“, sanoi taas joku joukosta.

Kun minä kuulin että sitä minun hyvää kirjaani haluttiin lainaan, tarjosin minä kohta itseäni sen hankkijaksi ja juoksin päätäsuoraan hengestyyksissä Kiwiojan Esa isännän tykö. Hän oli taktawalkean ääressä juuri lufemassa mainituista sanomista: „kuinka kaunis ja kestävä punamaali saadaan huoneitten ulkoiseiniin;“ tilaisuus näytti erittäin lupaawalta. Minä en oikein tohtinut hengittäääkään, paljaasta kunnioituksesta niin wiisasta miestä kohtaan, joka omisti semmoiset tieto-aarteet, odotin waan milloin hän lopettaisi tieteilemisensä. Sen tehtyä lähenin minä ujoesti isäntää ja pyyhsin „sitä kirjaa“ lainaan. — „Etkö sinä ole kerjuulla? Miten minä sinulle kirjani lainaisin?“ lausui isäntä.

„Nikkilän pojat pyyhsiwät sitä lainaan“, selitin minä.

„Sinnehän minä annan ne rewittäwille“, sanoi isäntä, löi „kirjansa“ kiinni, painoi laikin paremmin kallelleen päähänsä, puhalttaa tuhahutti nokkaansa, niin kuin tapansa oli, nousi ylös ja meni kaappinsa luo, otti awaimet, aukaisi kaappinsa ja paiskasi, että moksahti, „awiisunsa“ sinne, pani kaappinsa luffoon, otti awaimen pois suulta ja niin oli päätös tehty. Minä palasin hywin alakuloisena ja puoletonna yöpaikkaani takaisin, jossa surumielin kerroin, että: Kiwiojan Esa isäntä ei antanutkaan „kirjansa“ lainaan. —

Iltafen saatuani menin matkamiesten kanssa saunaan maata, ja taas rupefi sama katteruus, kuin alusjakin, walloittamaan mieltäni, kun ma mietin tilaani. Wiimein walloitti

minun uni, joka on niin tasapuolinen, kuin kuolemakin, niin köyhille kuin rikkaillekin, mutta molemmille rakkaampi kuin jälkimäinen. Nukkuisjani näin unta: minä olin olewinani isäntänä ja kylwäwinäni siementä suurella wainiolla omaan peltoon, joka oli hywässä woimassa ja järjestyksessä. Herättyäni tuntui uneni jotenkin lohdulliselta, ja ajattelin: „Käwisköhän niin, että olisin maailmassa vielä isäntänä?“ — Kukas ei tulewaisuuttansa mielihywällä toivoisi hywäksi? — Namulla nousi wat matkamiehet niin kuin talon wäkiin ylös, ja matkamiehet hankki wat lähtönsä. Yksi matkustaja oli yön tienoona kadottanut kintaansa, ja niitä haki sekä talon wäki että matkamiehet, eikä niitä löytänyt kukaan. Wiimein minä satuin hawaitsemaan, että kadonneet kintaat oli wat erään kaluunin takana puitten alla. Niinkuin olisin suurenkin aarteen löytänyt, sieppasin minä kintaat, ja juoksin ne kaipaawalle matkamiehelle. Minä toivoin että hän olisi ainakin hywästynyt, kun sai kintaansa, mutta sen sijaan että hän sen olisi tehnyt, löi hän niin kowasti minua kaswoille, että lensin kintaineni päiwineni toiseen seinään, ja alkoi weri purskua suun, sieraimen kautta. Sitä tehdesjään kirosi hän kauheasti, että „tuo kerjäläispoika, sen wietäwä, oli warastanut minun kintaani“. Minun tapasi paikalla waltawa itkua, joka onkin ainoa turwa wähäwäkiselle, syyttömästi wääräyttä kärsiwälle. Kaiikki läsnä olewat, sekä talonwäki että matkamiehet, kauhistui wat hänen tekoaan, ja rupesi wat minun puolestani waatimaan häneltä hywitystä, sillä tawalla, että hän maksaisi minulle jotain, kun hän oli niin häwitön ja löi minua niin kowasti siitä hywästä työstä, että minä hänen kadonneet kintaansa löysin. Mies oli pahemmassa kuin pulassa raiwostuneen joukon keskellä, mutta ei ruwennut mihinkään maksioon — lieneekö ollut millä maksakaan — wetiäysi takaperin waan owelle, hyppi ulos, siellä rekeensä, löi ruoskalla hewostaan ja niin meni. Sen tapahduttua rupesi wat talonwäki ja matkamiehet kokoilemaan minulle muutamia

wasfirahoja ja antoivat ewäsleimistään minulle useita leivän puolisikoita, osoittaaksensa sillä, etteivät he suostuneet tuon miehen ilkitekoon. Nämät lahjat tuntuivat minusta jonkunlaiselta, mutta liika kalliisti ostetulta hywitykseltä; lyönti se olisi mennyt lyöntinäkin, mutta syyttömästi warkaaksi soimaaminen, se oli mielestä menemätön. Siitä opin sen, etten ketään ihmistä, olipa se sitten kuka tahansa, ole syyttänyt warkaaksi, waikka asia todeltakin näyttäisi, ennenkuin se on todistettu.

Samana päivänä, kun lähdin siitä talosta, tapasin kaffi muuta tuttua kerjäläis-poikaa, joka oli olewinaan koko lohduus minulle, kun muitakin oli samassa kadotuksessa; päätettiin siis lähtä yksissä neuwoin onneansa koettelemaan. Mutta pian hawaitsin ettei tämä uusi kumppanius ollutkaan minulle mitiskään hyödyksi. He olivat tottuneet walehtelemaan ja näpistelemään, ja jos minä heitä siitä muistutin, jain kohta korwilleni. Taloisja kun oltiin, ja kun meitä käskettiin johonkin asiaan, lykkäsivät he tawallisesti aina asian teon minun niskoilleni, sanoen silloin aina minua wahwimmaksi; mutta kun oltiin itseksemme, silloin he antoivat minun tuta, että olin kehnoin. Ei tuntenut hauskalta sekään. Kerran käwi niin, että meitä ajettiin takaa warkauden tähden, ja takaa-ajajat löysivät piippunsa toverieni lakkareista! Siinä täytyi minunkin, waikka olin asiasta tietämätön, seisoa syynin alla, niinkuin kaakkiin tuomitun, ja piipun löydyttyä — waikka se ei hääwi ollut, waan piippu se kumminkin oli — ottaa korwilleni niinkuin toistenkin. Kuinkas muutoin: olimmehan me kerjäläispoikia ja vielä warkaitakin, mitäpä me olimme yksi toisiansa parempia — saada meidän kaikkein piti! — Kun tämä uusi seurue tuntui niin hankalasti rupeawan waikuttamaan vastaisiin toimini, päätin erauta koko „kumppaluunista“. Kun taloudesjamme ei ollut mitään jakamista, sillä itsekullakin oli tawaransa omassa pussissaan, erkausin heistä ilman keskustelutta, siten että lähdin erihaaralle heidän tietä-

mättänsä. Nyt kyllä loppuivat ilkeydet vähemmälle, mutta taas rupefi tilani minua kowin surettamaan. Näin menesjäni talosta taloon, pyhittäen armoleipää, tapasi minun eräänä päivänä erinomainen murhe, joka ei haihtunut millään tavoin. Mina waan kohosi rinnasjani itsearwoni tunto siinä muodossa, että jos pääsisin jotenkin siihen tilaan, että saattaisin omalla työlläni ansaita elatukseni, eikä tarwitseisi kuulla kerjäläispojan nimeä ja kärsiä niin paljon syhytöntä sortoa ja pilkkaa! — Suuri näitä miettimästä ollesjani, tuli samaan taloon vanhempiani ikellä asuwa köyhä akka, elatuksen hankkimisessa häntä. Heti kun näin hänen, waltasi murhe niin mieleni, etten woinut enää itseäni pidättää, waan puhkesin itkuun, jota salatakseni kytäisin taas porstuan owen taa ja wedin owen eteeni, ettei minua olisi kukaan nähnyt. Siellä annoin kyhnelteni wapaasti wuotaa, kewentääkseni sydäntäni.

Mutta alinomainen niiskutukseni ei antanutkaan olla minun salassa, waan ilmoitti ihmisille, että porstuan owen takana on olento, jolla ei liene asiat — ainakaan omasta mielestänjä — oikeassa. Yksi ja toinen tuli minulta kyselymään, mikä minua waiwasi, ja oliko kukaan tehnyt minulle pahaa? Siinä talossa ei minulle ensinkään tehty pahaa, päinwastoin oliwat he hywiä ja sääliwiä ihmisiä, mutta ei sekään auttanut; kaikki eiwät olleet niin. Minä en saattanut itkultani wastata kyselijöille mitään, niin oli sydämeni täysi. Wiimein tuli ennen mainittu köyhä akkakin kyselymään syhtä itkuuni, jolle suurella waiwalla ja äntäämällä sain sanotuksi taas ne kurjuutta sisältäwät sanat: „kun pitää kerjätä“. Minä en saattanut hänelle olla selwittämättä suruni syhtä, hänelle, joka oli minusssa surua kiihoittanut ja joka oli minusta kaikkein paras ihminen tällä kerralla. Kun hän sen kuuli, sanoi hän: „tuo poikaraukka kuolee tänne surusta ja ikäwästä; lähde minun kansjani, minä wien sinun vanhempaisi työ wielä tänä iltana“. — Siwät kenenkään kuoleman-alaisen sanat liene soineet paremmalta

yhdellekään murheelliselle sielulle, kuin sen köyhän akan sanat soivat minulle. „Olihan nyt toivoa päästä kotia — vanhempain luokse, joilla ei liene paljon minulle antamista eineeksi; waan sen enempi oli heillä antaa sitä, mitä vanhemman sydän kätkee. Onhan vanhempain koti wiisisti se paikka, jossa ei luulla minua „warfaaksi“, sillä he owat minun opettaneet sitä wälttämään, ja he owat minun koetelleet, woipihan sen uskoa, että he pitävät minun rehellisenä lapsenaan. Miisjä olisi maailmassa heidän wertaansa?“ Nämmät ajatukset lensiwät nopeasti pääni ympäri, ja pian oli suru haihtunut. Lähdin siis mainitun akan kanssa kotia kohti. Yhtäkaikki peloitti minua mennessäni: „Jos ei olisi-kaan paremmasti asiat wahemmillani kuin lähteisjäkään, niin olisi sama leikki edessä. — Mutta wähä lukua, ei nyt saa ajatuksia niin pitkälle päästää, saanhan ainakin olla yötä rakasten vanhempaini luona, ja se kannattaa“. — Sita ja koti läheniwät. Tyhättäwin sydämin lähenin huonetta, jossa vanhempani asuiwat. Sieltä näkyi walkea, oliwathan siis kotona. Astuin siälle: isä oli pärewalkean ääressä, puhdetöikseen kutomassa seulanpohjaa, ansaitaksensa silläkin jotain; äitini keh räsi kylän kehruuksia. Heti kun hawaitsiwat minun, ihastuiwat he, että tulin kotiin. He sanoiwat kowin murehtineensa minua, kun tiesiwät kuinka wastenmielistä minusta kerjuu oli; se kuului joltakin. Äiti tuli heti riisumaan waateriepujani ja kylmettyneitä kenkäresujani päättäni, toimitti minua lämmittelemään, ja kyseli matkani kuulumisia. Sitku filmisjä kerroin minä hywät ja huonot puolet. Silloin äiti sulki minun syliinsä ja sanoi: „Sumalan awulla ja kättemme työllä toiwomme woiwamme yksisjä elää, jos ei lihawasti, niin kumminkin laillamme. Koetetaan yhdessä elää, ettei sinun tarvitse kärsiä niin paljon pahain ihmisten sortoa ja pilkkaa. Jos emme woie yhdessä kohden elää, woimmehan ainakin kuolla“. — Se tuntui joltakin. Koti olihin rikastunut sillä aika, kun olin kerjuulla. Siihen aikaan oli wielä kotitarpeen wiinanpoltto

voimassa, ja sitä koettiin polttaa uskolti, katsomatta oliko siihen waroja taikka ei, ja silloinkin, waiikka kowa köyhyys rasitti maakuntaa. Wanhempani oliwat saaneet eräästä talosta rankinsakoja, ja siihen joitakuita kappoja oikeata wiljaa höystöksi, ja niin oliwat he leiponeet koko leipomuksen leipiä. Voi kuinka rikkaalta nyt näytti, kun oli omasta warasta koko wartaallinen leipiä; jos kohtakin rankinsakoisia, oliwathan ne kumminkin aiwan omia. Sjä oli myös jo niin parantunut, että kykeni työhön, ja kulki eräälle talolle metsässä hakkaamassa. Sjä oli metsäretkillään jolloinkin pannut ansoja moniaisiin katoksiin, ja juuri sinä iltana, kun minä kotia tulin, sattunut saamaan katoksestaan metson, joka maata pätkötti lattialla. Voi! Kenen oli parempi olla maailmassa, kuin minun silloin oli: wanhemmat oliwat hywät ja rakkaat, leipiä oli orrella ja leiwän särwintä lattialla, ja niin oliwat huomisen päivän surut poistettut!

Muutoin alkoi nyt onni olla myötäisempi. Sen talon isäntä, jossa olimme huonemiehinä, pudotti seuraavana päivänä pappilan rautakangen joen pohjaan, awantoa awatessaan, eikä saatu sitä ylös, waiikka puoli päivää yritettiin. Isäntä sanoi viimein minulle, tarjotesani itseäni kankea ylös-ottamaan: „Jos waan saat sen kangen ylös, niin saat wankan sangollisen potaattia“. — Se oli minulle mieluinen sana, sillä minulla oli keino muka walmiiksi mietitty kangen ylös-jaamiseksi. Suoksin siis noutamaan pitkän saikaran, köyden ja kiwimukulan, sidoin köyden toisen pään saikaran päähän kiinni, ja kiwimukulan köyteen, parin sylen päähän saikaran päästä — sillä minulla oli salainen awistus, että kanki oli pohjassa pystyssä — työnsin joen pohjaan sen saikaran pään, johon köysi oli sidottu, ja aloin sillä kiertää awannon kohtaa. Mikäni kierrettyä rupefin junnaamaan ylös, ja hei! — kanki tuli ensiterralla ylös, ja potaattijanko oli minun. Hätkö elää: leipää, lihaa ja potaatteja!

Wanhemmillani oli eläiminä moniaita lampaita. Näiden lampaitten elatuswaroja lisätäkseen, toi isä metsästä

tullessansa usein nuoria haapoja, ja kuori niitä iltamilla hienoitfi siepaleitfi, joita lampaat söivät ahnaasti. Kerran niitä katsellessani, johtui mieleeni ruweta pufartamaan umpipuusta jotain pienen astian tapaista. Mikomisestä työhön, ja huomenna minulla oli pikkuinen kiulu. Ei se ollut juuri siwän näköinen, waan sinne päin se kumminkin oli. Illalla saatin näyttää isälle, että minäkin olin jotakin tehnyt. Isä katseli teostani, ja sanoi: „rupea koittamaan työtäs siistimmäksi, tee niitä enempi ja wie pappilan lapsille sitten kaupaksi“. — Minä ilolla lupasin koettaa. Suomenispäiwänä toi isä metsästä raaka-aineita nuorelle tehtailijalensa, ja minä rupesin innolla työhön, jossa isä ohjaili minua. Wiikon päästä oli minulla walmisna koko joukko siwiä, umpipuusta tehtyjä, pieniä astioita, jotka hywin sopivat lasten leikkikaluitfi. Oli lauantapäiwä, ja pyhä uhkasi tulla leiwätönnä perheesen; mutta minulla oli kaupan kalua, läksin siis onneani koettelemaan pappilaan. Pappina oli silloin pitäjääsjämme oikea köyhäin isä, yli koko maamme tunnettu Jonas Lagus. Menin lasten tykö ja esittelin asiaani. Lapset heti ihastuivat tuomiini kaluihin ja pyysiwät wanhempiansa ostamaan niitä heille. Pastori kysyi: mitä minä tahtoisin astioillani? — „Kun saisin wähän leipää ja kaloja, ei ole kotona ruokaa“, wastasin minä. — Sen kuultuansa antoiwat he minulle niin paljo leipiä, hywän joukon silakoita ja palasen lihaa, etten saattanut niitä kantomalla wiedä kotiini, waan minun täytyi ottaa kelkka pappilasta lainaan. Päällisiksi pyysiwät he että tekisin heille wielä paljon semmoisia pieniä talous-astioita ja muita leikkikaluja, sillä pastorilla oli paljo pieniä lapsia, ja että rupeaisin tuomaan heille lattiakaloja kahdesti wiikossa, jonka pyynnön ilomielellä lupasin täyttää.

Ei kukaan liene iloisemmalla mielellä koskaan rientänyt kotiaan, kuin minä nyt rientsin, kun tiesin lewentäwäni wanhempaini surun huomimesta päiwästä. Kyllähän se tuntui mielessäni, etten ollut saanut kaikkea hywyhttä ansiollani,

waan se kumminkin lohdutti mieltäni, etten ollut sitä suoraan kerjännyt. Wanhempani olivat iloista tukehtua, kun näkiwät mitä minä toin, ja kun kerroin kuinka minua pyhettiin tekemään vielä lisää astioita ja muita leikkikaluja, ja hankkimaan lattiahakojia, niin puhkesiwat he kynnelfilmin kiittämään pappilan wäkeä, ja minäkin sanon vielä nytkin: „Sumala heitä siunatsoon!“

Minä rupefin kohta työhön. Silloin alkoiwat pappilan lapset saada pyttyjä, sankoja, kuluja, korvoja, kirnuja, hewosia, lehmiä, lampaita j. n. e., niin että se ei ollut wähä, mitä yhä wälistä wein pappilaan. Lattiahawoissa pidin myös pappilan pari vuotta, jotka piti talwella olla hienoista kuusen ja kesaällä nuorista katajan hawoista. Leikkikaluja tehdesjani wartuin aina paremmaksi käsisistäni, ja rupefin tekemään isompiakin kaluja, niinkuin lusiikoita, piippuja, jotka lakeerasin, rasioita, konseloita, hakaasia, höylänpäitä, kuontalolapoja y. m., jotka äiti kylillä waihetteli ruokawärkkeihin ja niin sai niillä aina jotakin. Isä ja äiti tienasiwat myös minkä woivat, ja niin elää kikkuteltiin, jos ei kaikkesti juuri niin lihawastikaan, waan kumminkin kerjäämättä.

Kertomuksesjani olen kokonaan unhottanut, että lusemisestäni wanhempani pitiwät parhaan huolen. To aikaisin opettiwat he minun kirjalle, ja wähän häpeisjäni täytyy mainita, että olin wiiden vuoden wanhana yhtäläinen lukija kuin nytkin. Mina muistan ensimmäisen kinkerimatani omituisuutensa wuoksi. Kun pappi kirjoitti lukuani kirkon kirjaan, niin minä, hökäle kun olin, menin hänen olkansa ylitse katsomaan ja pyysin että hän opettaisi minun kirjoittamaan. — „No, minkätähden sinä kirjoittamaan opetteleisit?“ kysyi pappi. — „Että mä papiksi pääsisin“, oli vastaus. — „Minkätähden sinä papiksi tahtoisit?“ oli taas kysymys. — „No, hei! kun ne hywää syöwät ja ko-measti käwelewät“, vastasin minä ällistymättä. Silloin walloitti nauru koko kinkeriwäen. — Lulukinkereillä annet-

tiin minulle pieniä kirjasia palkinnoksi hyvästä luvustani, josta toiset pojat minua vihasiivat ja pilkkasivat, itse kun saivat toria, ja kutsuivat minua „maisteriksi“.

Minä olin aina rebellinen vanhemmiini, enkä salannut heiltä mitään, waitka miten olisi ollut asiat, josta myös sain pilkkaa kuulla. Kerran olin unohduttanut ulkolukuni, ja pappi käski sanoa äitille terveisiä, että: „Peikka on nyt mennyt laiskain luokkaan“. — Kinkereiltä tultuani kysyi äiti: „Mitä sinne nyt kinkereille kuuluu?“ — „Pastori käski sanoa teille terveisiä, että Peikka on nyt mennyt laiskain luokkaan“, vastasin minä. — Voi kuin toiset lapset hulluttelivat ja pilkkasivat minua, kun minä muka en osannut omaa puoltanikaan pitää, — kummako se oli heille, kun olivat itse wilpillisiä! Eipä niistä tullutkaan yhdestäkään kunnollista ihmistä.

Kun kerran olen ruvennut kertomaan niistä oppilaitoksista, joita olen saanut nauttia, niin kerron perille asti. Mlempanä mainittu pastori oli kotonansa pitänyt, joku aika takaperin, wapaehtoista koulua, jossa muun muassa oli kylän nuorukaisille opettanut kirjoitusta ja luvunlaskua. Se oli nostanut jemmaisen opinhalun seurakunnan nuorukaisissa, ettei heidän joukossaan kuulunut muuta kuin: „2 kertaa 2 on neljä, 7 kertaa 7 on 49“, ja: „pitääkö tuossa sanassa kirjoittaa kova wai pehmeä „tee?“ j. n. e. Toistensa kirjoitusvihkoja muka tarkasteltiin sekä kauno= että oikeikirjoituksen suhteen, ja toiset oikeivat toistensa wikoja, sillä koulu oli loppunut jo pari vuotta sitten. Taulu ja kirjoituswärit oli melkein joka lapsella, ja metsäteitten warret olivat talwella kirjoitetut täpityteen, että ne olivat niinkuin harawoidut; oppilaat olivat niihin risun nokalla kirjoittaneet mielihäilytensä, jotka kaikki eivät tainneet olla juuri niin siweelliseltä pohjalta kotoisin. Se oli laaja koulu se; olihan siinä wapaat kirjoitus=aineet, wapaa paperi ja kynä, josta ei tarwinnut köyhemmänkään mitään maksaa, ja vielä siinäkin oli se merkittävä, että paperi tawan takaa uudistui aiwan

entisen weroiseksi, sopihan siihen, hevosta ajaisja, koetella. Mitäpä siitä jos hewonen kuormanja kansja jättikin, oltiinhan nuoret ja juostiin jälkiin; sen paremmin posket pu-noittiwat. — Semmoinen koulu se oli. —

Ennenkuin menen edemmäksi kertomuksekseni, mainitsen siwumennen, mitä sellainen koulu on waiwuttanut. Mikoina vielä, joilta kertomus on, ei pidetty yhtään kalu-kirjoitusta, ei ainoatakaan huutokauppaa eikä muita kirjalli-sia toimia oman pitäjään suomalaisilla asukkailla, waan ne työt toimitti kaikki toisessa pitäjäässä asuwa nimismies ijosta palkasta, sillä hän otti kalukirjoituksesta ja huutokau-poista sadan ja neljänkymmenen markan waiheille, kuinka astia oli; maan kauppa-kirjoista 2 marikkaa 40 penniä j. n. e. Nyt on jo pari wuosikymmentä oman kunnan miehet tehneet edelliset työt kolmen ja kahden kymmenen markan waiheella, ja jälkimäiset 50 pennillä, eikä ole fitten herras-miestä niissä toimisja nähty, sillä kirjoitusmiehiä on kun-nassa kosolta. Silläkin tawoin on jo semmoisestakin kou-lusta ollut kymmentuhansien marikkojen woiwto pitä-jäällemme, lukematta mitä se muutoin on kansallishenkeen waiwuttanut, waikka melkein yleiseen vielä tahdotaan kowin peljätä „puoliherroiksi“ tulemistä, wäittäin, ettei „talonpoika tarvitse mitään oppia“, jonka mielilauseen pohjalla was-tustetaan kansakouluja ja muita oppilaitoksja. —

Siinä talossa, missä wanhempain oliwat huonetmiehinä, oli poika, joka oli parhaita edellä mainitun koulun oppi-laisista. Sille sanoi isäni eräänä iltana: „kun opetat, Sunnu, tuon meidän pojan kirjoittamaan, niin minä mak-san sinulle puolen rikkiä“. — Sunnu ihastui heti niin ijosta tarjotuksesta ja kysyi innoikkaasti: „annatteko to-della?“ Isäni wastasi: „heti kun poika kirjoittaa luettawaa kirjoitusta, saat sen, jonka olen luwannut“. Sei kuinka ne keskustelut miellyttiwät minua: „nythän saan opetella kirjoittamaan, niin kuin toisetkin pojat, ja kukaiesi saan minäkin vielä ansaita puolen rikkiä kirjoitusellani!“ —

Se yö ei tahtonut loppua milloinkaan, niin pitkä oli se mielestäni, sillä aamullahan jo sai koettaa. Voi kuinka se tuntui hywin käyvän laatuun! — eihän siinä ollut muuta kuin kynällä ja lätkällä teki paperille kouferoita, niin — mutta oi! pitihän se tulla semmoista, että sitä saattoivat muutkin lukea, se minua huolestutti! — Kun aamu tuli, ruvettiin työhön: Ensimmäiseksi läksyksi tehtiin isot ja pienet aakkoiset, ja yksikkönumerot nimisanojen kanssa, siinähan oli kylläksi. Minä tein ahneesti päivän työtä ja illalla menin saaliini kanssa opettajani työ, näyttämään työntä hyvyttä. — „Voi kuinka olet tehnyt rumia“, sanoi opettaja. „Sa iso koo ja ärrä ovat aina tehdyt väärinpäin“, lisäsi hän, „ja numeroissa ovat: kakkonen ylönsalaisiaan, viitonen ja seitsemäinen nurinpäin; koeta waista tehdä kirjaimet kauniimpia ja kaikki oikein päin“, muistutti opettaja. — „No sepä nyt on kumma“, ajattelin minä, kun ei ne tulleet kelmollisia, ja niin tarkasti kun minä niitä koin tehdä!“ — Toisena iltana menin taas opettajan työ työntä kanssa, ja opettaja sanoi että kirjaimet ja numerot oliwat nyt kaikki oikein päin ja paljon paremmat kuin eiliset; se tuntui hyvältä. Minä kysyin nyt opettajalta: „mitki pidetään kaikki peetä ja kaikki teetä ja koota? —“ „Sitki niitä kutakin pidetään kaikki, että herrat pitävät toisia ja talonpojat toisia kirjaimia“, selwitti opettajani toimesaan. Luultawasti teki opettajani selwityksensä semmoiseksi siitä syystä, kun ei itsekään tiennyt asiata paremmin, waan pitäähän opettajan selwittää oppilaisensa kysymykset — kuinkas muuten! Selwitys ei tydyttännyt minua. „Mitki herroilla pitää olla erilaiset kirjaimet kuin muilla?“ kysäisin taas. — „No etkö siinä näe, että herrat ovat muutenkin erilaisia kuin muut ihmiset? Niillä on helpommat päivät, parempi ruoka, paremmat waatteet, ja päälliseksi owat he oppineita“, selwitti taas opettajani, ja se selwitys riitti. Olinhan omin silmin nähnyt kuinka suuri wäli oli esimerkiksi oman perheeni ja herrasperheitten elämän wä-

lillä, ja minua oikein häwetti kun meninkään kysymään semmoisia asioita, joiden olisi pitänyt olla itsestänjään selwät. Tosin vielä yritti mieleeni tulemaan semmoisia kysymyksiä kuin: „kun kerran herroilla on joitakuita eri kirjaimia, miksi ei heillä sitten ole kaikki erilaisia?“ — waan ei nämät epäiltävät kysymykset saaneet kauwan sijaansa, sillä opettajani oli antanut selwityksen ja sitä on uskominen, kuinka muuten!

Tätä seikkaa olen monasti ajatellut ijällisempänäkin, ja olen aina tullut siihen päätökseen, että jos opettajani olisi ollut oppineempi, niin olisin kaikei tullut paremmaksi oikokirjoituksessa kuin olen, ja että opettajaksi pitäisi aina wailita, olkoon koulu kuinka halpainen tahti ylhäinen tahansa, niin oppineita opettajia kuin suinkin mahdollista, sillä „kuinka taitaa joku joutua taluttaa?“

Niin, kumminkin opettelin kirjoittamaan, ja kuukauden päästä woin wanhemmilleni näyttää omakätisesti kirjoitetun nimeni paperilla, josta wanhempani suuresti ihastuiwat, ja Sunnu sai puolenriksiansä. Semmoinen se oli se kouluni, jossa en juuri hääwiksi tullut, mutta kumminkin olen nyt jo, en ainoastaan luku-, mutta myös kirjoitus-mieskin, ja nyt oliwat lumihanki ja kirjankannet hädässä. Wanhempani eiwät ymmärtäneet kieltää minua jotkemasta kirjankansia, sillä olihan se heille iloinen asia, kun heillä oli niin oppinut poika, joka kirjoitteli kirjankansiin. Vielä nytkin näkyy kirjain kansissa niitä jokuja, jotka eiwät suinkaan kiittä tekijäänsä. — Semmoisen kustannuksen minun isäni teki minua kouluttajanaan, mutta sen luulen olleen ainakin yhtä ison, kuin köyhän lesken „ropon“ panon uhriarkkuun, sillä isäni ei suinkaan maksanut puoltariksiaän fiittä mitä hänellä liiaksi oli. Sa jos kohta kouluni ei ollut sen pätevämpi, ja jos en siellä sen paremmaksi tullut, niin opin kumminkin siellä jotain, jota eiwät kaikki muut kansalaiseni olekaan saaneet oppia, nimittäin kirjoittamaan.

Lapsuuteni aikana oli minulla kerta vielä kova koetus, joka ei mene mielestäni niin kauvan kuin elän. Minä olin pois ja vanhempaini tyköä koko talvikauden, eräässä talossa hevosta toisen jälkeä ajamassa, ansaitakseni sillä tavoin ruokani. Se talo oli niin lähellä vanhempaini majapaitkaa, että kuljin heidän tykönsä yöstä. — Olin silloin 12 vuotta vanha. Erään kerran oli häät ylipäässä pitäjäästä, ja sen talon tytär, jossa olin hevospoikana, oli myös häihin kutsuttu. Hänellä oli kyytimiehenä nuori aikamies, erään talon poika. Häiden loputtua kun he myöhään illalla tulivat kotia, ei kyytimiestä päästetty yöstävästen pois talosta.

Minä, joka olin talon „asiapoika“, päästin wieraan hevosien, panin sen talliin, syötin, juotin sen hyväksi, jos hyväksi, korjasin wärkit ja reen hyväan talteen, jonka tehtyä sain iltaseni ja menin kotia hyväällä omallatunnolla, niinkuin ainakin. Namulla aikaisin tulivat mainittu kyytimies ja talon renti vanhempaini tykö, ja sanoivat että minä illalla olin warastanut kyytimiehen siloista awaimen — hänen hevosellansa oli talwisilat — ja pyysiwät hyvin laupiaasti, että minä antaisin hyväällä pois silain awaimen, niin silloin ei muka seuraisi mitään pahempaa. Minä olin niinkuin ukkosen iskemä, niin hämmästyin minä tuosta äkillisestä ja kunniaa loukkaawasta sytyksestä. Sietysti minä hyvin punastelinkin, jota usein pidetään warmana syllisyyden merkinä, mutta tällä kerralla se oli ainakin petollinen: saattaahan kunniallinen ihminen punastua paljaasta raa'asta sytyksestä, olematta filti wiallinen.

Minä en woinut muuta lausua puolustukseksi kuin: „en minä ole sitä ottanut“. Mutta se ei tyydyttänyt päälle kantajaa. „Näkeehän sen, koska niin punastelit ja hätäilet, että sinulla se on silain awain, ja eihän se mihin ole joutunut, sinä kun illalla korjasit hevosien wärkit. Laita waan awain kiiruusti tänne, taikka . . .“, kuului päällekanne, niinkuin ukkosen jyrinä. — „En ikänä minä ole tawan-

nut pojassa sitä wilppiä, sillä me olemme pienestä pitäin opettaneet häntä pitämään toisen omaa pyhänä", sanoi äitini.

"Haa, sinä puolustat warasta ja wahvistat sitä vielä fiktiösjäs lujemmafki; kyllä sen vielä näet kun warjasi paa-lusja riippuu; parempi olisi jos ottaisit häntä niskasta kiinni ja antaisit jekkään oikein oikeasta kädestä, koska ei hän muuten tunnusta, taikka jos et sinä sitä tee, niin kyllä minä sen seljän kypshytän", sanoi taas päällekantaja. — Se loukkasi äitini kunniantuntoa. Hän meni ulos ja toi tullessaan tywen puolen peräwitsasta, sieppasi minun nis-kasta kiinni ja löi kerran jekkääni ja kysyi: „oletko sinä ottanut sen awaimen? tunnusta paikalla, taikka minä muok-faan sinun niin, ettet paikalta pääse, tunnusta heti", ja häristeli kepillänj. — Sitä tuskaa ei arwaa lukaan muut kuin kokenut, joka minulla silloin oli: karkea, raaka, kun-niata loukkaawa, syhtön syhtös niin rumasta rikofsesta kuin warkaus, mursi kowin sieluani ja päällijeksi oli vielä ruu-miillinen kipu tarjona. „Woi äitifulta!" sanoi minä, „en-hän koskaan ennenkään ole warastanut, enkä nytkään; mi-ten minä tunnustan itseni syhypääksi rikofseen, jota en ole tehnyt, ja kuinka annan takaisin sen, jota en ole ottanut? Waiikka hengen ottaisitte paikalla, niin en woi toisin tehdä; tässä minä olen, tehkää minulle miten tahdotte". — Mitä ei lyönyt muuta kuin sen yhden kerran. Hän nakkasi kourastansa witsan pois ja päästi irti minun sen kuultuansja ja sanoi: „En juinkaan minä rupea lastani waiwaiseksi pieksämään tuommoisten todistusten nojalla. Minä en ole ikään wa-rasta puolstanut, niinkuin sinä syhytät; laita waan tuke-wammat todistukset syhtöksesi ja sinä näet etten silloin jätä rankaisematta, ja toiwon että jättäisit meidät rauhaan, sillä jo nyt on kylläfki". — „Mitkää huolikko sen kappaleet, kyllä minulla on vielä parempiakin keinoja, koska te ette oikeata tottele; minä käyn tulewana yönä Kiiskin Pefan kansja kirkkomaassa niin saatte nähä mitä fiitä seuraa:

onko fitten parempi tuoda warastettu kalu takaisin, kaitkein kivien ja puiden lyödessä, ja jäädä fitten iäkensä kuoleskelewaiseksi?" uhkaili päällekantaja. — Äiti rupesti häntä pilkkailemaan: „käh, käh waan, waitka käwisit karjamaassa, oletpa, raukka, hywin typerä, kun kehtaat tuommoisia puhua; kyllä minäkin koen olla apuna, että poika pääsee hyppyyhyn kun tarwis tulee“, sanoi äiti. — Lapsellinen kuin olin ja vähän taifa-uskoisen pelon alla, kysäisin minä: „tekeekö ne syyttömälle mitään?“ — „Ei ne syyttömälle mitään tee“, wastasi päällekantaja. — Se sanoma helppoitti sydäntäni, niinkuin raskas kuorma olisi pudonnut pois päältäni, ja minä sanoin iloishani pilkallisesti: „kyllä minä koen maata yötäpäiwää waate päällä, että olisin walmis lähtemään hyppyyhyn, kun tarwis tulee“. — „Älä ylpeile, p—le“, lausui päällekantaja, ja sillä hymästäjätöllä meni hän pois. Jälitäpäin kuulin että todellakin he olivat kontanneet kirkkomaassa, sillä kansa oli silloin vielä kotipitäjässäni, paremman walistuksen puutteessa, peräti taifa-uskoinen, joka kuitenkin on nyt jo niin hälwennyt, että jos joskus hawaitaan wihjauksaan sinnepäin, niin hän joutuu kohta yleisen pilkan esineeksi. Summa waan on koko fiitä tenhokonstista, ettei ole sen koemmin näkynyt koko „konninkaisia“ eikä „männinkäisiä“, entä ole tullut „kuoleskelewaiseksi“, waan kuolewaiseksi kyllä jäin sen tapauksen perästä, niin kuin siihenkin asti olin ollut.

Olen usein miehenä ollessanikin muistanut sitä asiata, ja minua on kummastuttanut, kun ihmisen kunnia ja terweyskin pannaan alttiiksi, ja niin siweyttä loukkaawaa meteliä saatetaan pitää niin vähäpätöisen kalun kuin silainawaimen tähden, ja — todistamattomasti! — Ei muuta todistus kappaletta kuin omat ennakkoluulot! Se on liika paljon!

Kun ma ferron vielä, miten ensiferan tupakkia panin suuhuni, niin on lapsuuteni aika ferrottu. Oli „Kataja-Suski“ niminen aikamies, joka kulki kerjäten, se oli kowa

tupakkimies. Kerran se tuli siihen taloon, jossa vanhempani asuivat, ja rupesti hakkaamaan kotikaswu-tupakeita. Olin silloin 10-vuotias. Minä menin kyselymään: „mitä ne ovat?“ — „Kataja-Tusfi“ rupesti heti hyväntahtoisesti selwittämään: „ne ovat oikein hyviä, niitä pannaan suuhun ja pidetään waan suussa; paneesta finäkin näitä suuhus“. — Se kehoitus oli niin ystävällinen ja hyväntahtoinen, että sitä heti seurasin. Nyt sattui se onnettomuus, että äiti kutsui minun tykönsä ja rupesti pääätäni siivoamaan — ja minulla oli suu täynnä tupakeita. Minun piti panna polwilleni äitin wiereen lattialle, pää äitin polvilla, jossa hän sitä siwosi. Minulle tuli suu täyteen kuoloa, että posket olivat kuin puhuttu rakko, enkä tohtinut sykeä, sillä olin kuullut äitin sanowan, ettei tupakkia saa panna suuhun, enkä myös saattanut nielaista, sillä sydäntäni ellosteli. Pidettyäni suusjani niin kauwan kuin juinkin mahdollista, täytyi minun wiimein hoilahuttaa lattialle kaikki mitä suussa oli. Äiti sen hawaittuaan, luuli minun pahoin woivan ja oikaisi minun ylös. Minä seisoin siinä kuoleman kalpeana ja wapisin. So äiti hawaitfi että minulla oli ollut tupakkia suussa, ja sanoi: „eikö tuo ryökäle ole pannut tupakkia suuhunsa, sukkelaan laita itsesti lattiata lakaisemaan, rangastukseksi pahasta työstäsi!“ — Minä koin totella, lakaisin ja wapisin; jo rupestin ohjentaamaan niin kuin pannun piipusta, enkä pysynyt pystyssä. Nyt käwi äitin säälikki ja hän armahsti tuota pientä rankauslaistansa ja laitto maata. Tauti kyllä parani, mutta se siemen, joka oli minuun kylwetty, ei parannutkaan niin pian. Kaukaisiin aikoihin ei se kyllä itännyt, mutta kumminkin se iti, josta toisten enempi. Tätä olenkin sentähden waan kertonut, kuinka pahat ja waaralliset tawat saatetaan kavalasti istuttaa ja kylwää lapsiin, ja kuinka lasten kaswatus on tarkkaa ja peräänkatsottawaa.

Loppusumma lapsuuteni ajasta on waan se, ettei enää tarwinnut kerjätä sen koommin, jos kohtakin kärsiä, sillä

minä aloin työlläni ansaita elatukseksi ja kelpata ihmisille palvelukseksi.

Nuoruuteni aika.

Nuoruuteni ajasta ei ole paljon kerrottavaa, sillä se oli vaan tavallista. Yhtä ja toista lienee siinä kumminfin muistelemissa.

Olin 12 vuotta vanha, kun lähdin vanhempaini tyköä vierasta palvelemaan ja itse leipääni ansaitsemaan. Ei ne voimat olleet juuri vahvat ensialussa, vaan niitä palkitti osaksi uutteruus. En jaksanut esim. hevosta ajaisfani kuormaa nostaa ylös pystyyn, kun se kaatui, vaan täytyi purkaa ja panna uudestaan, jolla tavoin pärjäsin kuormat kotia. Työ kävi jotenkin waiwaloiseksi woinain wähyhden tähden, mutta kumminfin se tuntui hywältä, kuin elämä oli niin huoletonta; ei tarwinnut koskaan peljätä: mitä nyt syödään, sillä ruoka oli pöydällä aina walmis aterian aikana. Tuntuipa siltä että olin tullut yhden luokan korkeammalle, sillä enhän enää „kerjäläispoika“ ollut.

Niin kuluiwat wuodet. Usein ihmiset sanoiwat: „tuo poika on oikein wiisas, sen pitäisi päästä kouluun“. Minä ajattelin: „mitkähän ihmiset niin sanowat?“ mutta tunnustaa täytyy, että semmoiset mielistelemiset kiihoittiwat omarakkauttani. Kerran satuin menemään erään pajan owelle, jossa seppä takoi kumppalinsa kanssa jotakin raudanlappaletta. Heti seppä kysyi minulta: „arwaasta, Pekka, mikä tästä tulee?“ — „Walinkauha“, wastasin minä. — Seppä sanoi: „Enkö minä sitä sanonut, että tuo poika on wiisaampi kuin ne kymmenkunta aikamiestä, jotka tästä lähtiwät, eiwätkä yksikään arwanneet“. — Kerran eräänä pyhä-iltana oli koko puhtokunnan wäki koossa erään talon tuwasja, ja kun minä menin sisälle, sanoi joku joukosta heti

minulle: „Janosta, Pekka, mikä se on: maailman lewyinen, lehden lewyinen?“ — Se oli ollut kaikkein arwattawana, eikä kukaan ollut woinut sitä selwittää. Kun oliwat nähneet minun tulewan, oli joku ruwennut wäittämään, että minä sen muka arwaisin, jonka tähden heti tultuani tehtiin kysymys. — „Sihän mikään ole leweämpi ja leweämpi sawua“, wastasin minä wilkkaasti. Pienen nauru ja ihmetteleminen palkitsiwat wastauksen. — Minä ajattelin: „kumma kun ei nuo tuota arwanneet!“ Sillä tawoin rupefin wähitellen saamaan arwoa ja tulemaan ihmiseksi, joka ei ollut itseltäni huomaamatta.

Nyt tuntui olewan asiat jotenkin hywin: oli murheeton ruoka, ja kerjäläispojan nimi näkyi wähitellen haihtuwan, ja samassa ylönkatse wähenewän, ja kumminkin nyt alkoiwat paljoa waarallisemmat ajat, kuin ennen oliwatkaan arwotomana ollesjani.

Sumalaapellääwäisten wanheppaini hellä ja tarffa waarinpito ja walwominen oliwat osaksi estyneet senkautta, kun olin poisja heidän silmänsä alta, wieraan palveluksessa, ja minä olin joutunut niinkuin pisara mereen, maailman pahentawaiisten hyrskyjen waltaan, jonka hedelmät pian alkoiwat itää ja orastaa. Tosin wanheppaini warasiwat aina minua, kun näkiwät, kaikesta pahasta, mutta ne waroitukset oliwat harwinaisemmat, kuin sen koulun oppi, jossa nyt olin. Siihen aikaan oli elämä kowin raakaa pitäjääsämme. Pää-asiallisempia tehtämiä nuorisolla oli: kordinlyönti, juominen ja tappelu.

Tappelu oli niin walloillaan, että kyläkunnittain tapeltiin, joissa olikin wäkeä niinkuin sota-armeijoissa, ja siellä oli pienet poikasetkin joukossa oppimassa kaikkea pahaa: sadatusta, rivosanoja, juopumista j. n. e. p. „Tansseja“ pidettiin joka pyhä-ilta, jossa aikaihmiset useinkin pieniä poikasia tappeluttiwat nappi- ja lantti-palkalla, ja niin harjoittiwat näitä pieniä „refryyttejänsä“ pienestä pitäin siihen inhottawaan ja ihmishyhtä häpäisewään paheeseen. Sitä

pahetta käsitädesjä autti juopuminen, joka käwi hywin laa-
 tuun, kun kotitarpeen=wiinanpoltto oli yleinen, ja palowiinaa
 oli joka talossa ja mökisjä; wälttämättä sitä oltiin niin
 hywät ja tarjottiin pienemmillekin, warinkin niille, jotka
 olivat usutetuissa tappeluissa woittaneet. Mutta onneton se,
 joka tappeluissa joko jäi tappiolle taikka pakeni; sitä pilkat-
 tiin, räälättiin ja kiusattiin miten osattiin: „tuohan on
 kurja pelkuri, kunnoton raiska, josta ei tule pahastakaan
 miestä“. — Se oli useinkin loukkaawampi, kun kerjäläis-
 poikaakin kunnioitettiin, jos hän waan woitti tappeluissa.
 Kummako sitten jos koki tapella, jos se olisi ollut vasten-
 mielistäkin. — Kortinlyönti oli niin walloillaan, että joka
 poikanulikan lakkarisja oli kortit, eikä muuta tehty pyhä-
 öinä ja pyhäpäiwinä kuin juottiin, tapeltiin, taikka pelattiin
 kortteja! — Semmoinen se koulu oli, johon nyt jouduin.
 — Se ei ole kummakaan että se niin oli, sillä siihen ai-
 kaan ei ollut vielä mitään siwistyttävää maallista kir-
 jallisuutta eikä kansallisia sanomalehtiä, ei minikäänlaisia
 kouluja j. n. e., eikä hengelliset kirjat ja kristillisyyshy-
 tänsä woineet tyhdyttää nuorison kaipaamaa henkeä, täytyi
 hakea huwitusta jostain, ja se meni paremman ohjauksen
 puutteessa wäärälle uralle. Niinat kirjat siihen suuntaan
 lienevät olleet siihen aikaan: Sutén'in „Pila pahoista hen-
 gistä“, ja „Soberg'in äitiä“, jotka jokainen osasi ulkoa,
 mutta jotka taikamaisen ja kelwottoman sisältönsä puolesta
 eiwät liene kansaa paljon siwistäneet. Kun näin oli asiat,
 ei ollut kansassa mitään kansallishenkeä, ei mitään käsitettä
 oikeuksistaan ja welwollisuuksistaan, elettiin waan melkein niin
 kuin luontokappaleet — semmoinen aikakausi se oli! — Tämä
 raakuus ei ollut minuunkaan waihattamatta; kortinlyöntiin tai-
 wuin näin. Grään „seksmannin“ talossa keitettiin „potaska“
 yöllä, johon kokouksi poikawiiikareita „walwomaan“, minä mui-
 den muasja; kirkonmiehen pojalla oli kortit, joilla ruwettiin pe-
 laamaan; ne olivat ensimmäiset, jotka eläisjäni olin näh-
 nyt — woi kuinka ne olivat mielestäni kauniit! Niissä

näin kokonaisen ihannetaiteen! — Pyydettiin minuakin pelaamaan, johon suostuin jos kohtakin pelolla, että jos joku sattuis näkemään ja sanois vanhemmilleni — se oli oman tunnon ääni, joka minua varoitti pahasta, waan jota minä en totellut. Kortit sekoitettiin, jaettiin ja niin minäkin sain osani, jonka muasfa „pata-ässään“. Minun vuoroni oli ensin lyödä, ja ensimmäiseksi löin esiin ässäni, tottahan se oli halwin. Kaikki nauruivat minun yksinkertaisuuttani, mutta se oli kumminkin anteeksi annettavaa; minua ruvettiin uskollisesti miehisä opettamaan, ja ennenkuin yö oli lopussa, ei minulle piisannut yksikään, ja walitettawasti siitä eteenpäin tiesin kyllä mikä ässällä on wirka. Siitä ajasta eteenpäin en tehnyt yhtään muuta joutohetkinä ja pyhäpäiwinä, kuin löin kortteja toisten poikain kanssa monena vuonna! Vanhemmat ihmiset eivät kyllä sitä suwainneet taloissa, waan heitä wältettiin menemällä yöksi talwella pirtteihin, kesällä metsiin, ja syksyin lyötiin kortteja lämpimissä riihissä. Siitä kadotuksesta pelasti minun wihdoin seuraawa tapaus: Minä hankin itselleni kortit ja olin mies mielestäni. Menimme siis eräänä pyhänä kewäillä, erääsen kaukaiseen riiehen kortille, joukon miehisä.

Kuka lienee ensikerran ilmoittanut vanhemmilleni, sillä he asuivat ulottuwissa, että fiellä lyövään korttia ja poikanne paraana miehenä.

Kun me olimme parhaassa touhussa, jossa ympyrässä, riihen owi keskellä pöytänä, jyvähti halon lyömä riihen seinään, ja samassa tuokiossa oli äitini erään emännän kanssa riihen owella. Se oli niin kuin salahman isku kaittiin, ja yksi hyppäsi sinne, toinen tänne. Enin osa töytäsi owea kohden, työnsiwät eukot syrjään ja niin pääsiwät karuun. Erään karureista saiwat eukot niskasta kiinni ja sanoiwat: „anna sukkelaan ne kortit tänne“. — Karulainen sanoi hätäyksisensä: „ei minulla ole kortteja, Pekalla kortit owat“. — Minä en tohtinut paikalta liikkua, sillä minun oli paha omatunto ja häpeä wallanneet. Kait-

kein mentyä ja minun waan jäätyäni, rupefiwat he minun kimppuuni. Äitini otti minua kauluffesta kiinni ja sanoi: „anna jukkelaan kortit tänne!“ — Minä annoin empimättä. Äitini, pyhässä innossaan, siwalsi toiseen käteensä halon ja toisella weti minun käteni kiukaan laidalle, ja uhkasi lyödä käden minulta tuhannen pirstakssi. Minä en yhtään wastustanut, sanoiin waan nöyrästi: „jos luulette jaksawanne minun elättää waiwaisena, niin lyököö waan, omannehan olen, tehkää kuin tahdotte“ — Äitini ei lyönyt, waan rupefi tahtomaan minua kanssaan lähtemään kotiinsa, jota käskyä heti tottelin ehdottomasti ja kävelin äitin jäljissä häpeissäni ja lyötynä. Olin siellä sen yönä ja wanhempani olivat kowin suruisiansa langenneesta lapsestansa. He puhuiwat paljo minulle Jumalan pelosta ja ihmisten häwystä, ja erittäinkin äitini itki paljo lapsensa surfeata tilaa.

Wanhempani suru ja ne neuwot, joita he antoiwat, taiwuttiiwat niin mieleni, että wakaasti päätin heittää kortinlyönnin pois. Mutta sepä ei ollutkaan niin helppo asia, sillä se oli päässyt kowin jo minusa juurtumaan. Waan kun minulle tuli kiuseauksen hetket, muistin aina wanhempani neuwot ja surut, sillä he oliwat herättäneet uudestaan eloon ne siemenet, jotka he lapsuudesta saakka oliwat kylwäneet minun sydämeeni, ja jotka maailman rikkaruoho oli tuhahuttanut, ja niin voitin minä wähitellen pahan taipumukseksi.

Tappelumiestä ei kyllä minusta kelwollista tullut, waikka koulu oli hyvä, sillä minulla oli jotenkin arka ja hellä luonto, niin että jos wain suinkin pääsin, turwain aina pakenemiseen, josta sain monta pilkkaa ja häpeätä kärkeä. Minoastaan silloin kuin en päässyt pakoon, täytyi itseäni puolustaa. Muistan yhden tapauksen, joka osoittaa kuinka wanhempien ihmisten yllitys on paha nuoremille. Oli pyhäpäiwä, ja eräs poikanulikka, oikein kiitetty „tappeliija“, käwi minun päälleni, ja minä pakoilin minä woin. Sihen sattui tulemaan setäni, joka sanoi: „mitä sinä annat

tuon ryökäleén käydä filmilles, ota vastaan". — Se oli mielestäni hyvä kehoitus, ja minä pyörähdin heti vihollistani vastaan, wäänsin hänen alleni ja löyhlytin aikalailla. Ei siinä auttanut viholliseni sotataito, eikä mitään, sillä olihan setä minua siihen kehoittanut. Jos hän olisi ottanut kumpaaikin tukasta kiinni, pölyttänyt hyväällä lailla ja päälliseksi häwäissyt, niin olisi sekin tappelu jäänyt tappelematta.

Niillä ajoilla olin myös ensikerran juowuksissa. Oli useita poikawiiikareita, joilla oli wiinapullo. He olivat jotenkin hutikassa, ja minulle niin hyviä, että tyrkyttivät maistelemaan lasistansa. Minä kun olin tottumaton, otin aika lotkauksen, ja tulin auttamattomasti juowuksiin. Minä kun sen tunsin, konttasin tallin soimen alle piiloon. Maailma rupeesi pyörimään filmisjani ja kaikki kääntymään ylönsalaisin; jo rupeesi mustenemaan kaikki filmisjani, korwani rupeesivat soimaan kummallisia säweliä, sydäntäni nostatti, ja minä rupesin ylönsantamaan. Sen tehtyä en jaksanut filmiäni awata, ja joka luunjomu wapii niinkuin kahila.

Se ei tainnut olla miksiäkään pahaksi, sillä fiitä hetkestä tuli wiina kauwaksi aikaa minulle niin wastahakoiseksi, etten filmisjani sitä kärsinyt; en kuitenkaan kehoita ketään koettamaan tuota waarallista konstia, sillä minä olin heittää siihen henkeni.

Se oli surkeata aikakautta se, ja fittemmin wanhemmaksi tultuani, murehdin minä usein nuorempain weljeini tilaa, kuinka he jaksanewat kärsiä kaikki sattumat kiusaukset ja sorrot.

Niihin aikoihin rupesin oikein toden teolla opettelemaan tupakkia suusjani pitämään. Sehän oli jonkunlainen miehuuden merkki muka. Se ei ollut mitään helppo asia, sillä wältin ofensin maalle matjani, waan täytyihän yhtä kaikki koettaa, jos mieli päästä miesten lukuun.

Olin vielä silloin vähäväkinen, waan yhtäkaikki minä pantiin yhteiseen työhön, joka oli senlaisista, että kuiwattiin erästä järweä, johon kaimettiin oja. Kelwoton kuin olin, nurisivat toiset osakkaat, kun niin kelwottomia työmiehiä pannaan yhteiseen työhön, joka teki mieleni alakuloiseksi, mutta minä koetin uutteruudellani palkita woimaini wähyttä. Lauwantai-iltana, kun ruwettiin panemaan päiwätöitä kirjaan, sanoi päällikkö: „Pekka saa täydet päivät uutteruutensa tähden, mutta toiset pojat eivät saa kuin puolen päiwää päivästä, ja he kielletään tulemasta wasta tänne, mutta Pekka saa tulla“. — Se oli minuista mieluinen puhe kuulla, niin arwookkaan miehen, kuin päällikön, suusta. Toiset pojat kiukkuiliwat ja kiroiliwat takapuolella ja oliwat wihaisia minulle, waan minä olin mies mielestäni; sen paremminhan sopi opetella tupakkia pitämään. Niinkuin luvattu oli, kuljin minä koko syksyn järwi-ojan kaimossa, ja pidin mälliä postikisani. Sen huomasi päällikkö kerran ja sanoi: „Mä, hywälapsi, totuta itseäsi tuohon turhaan tapaan, ei siitä ole mitään hyötyä ihmiselle, on hänestä: „huwitusta, häwitystä ja wähän wiivyytystä“, mutta minä en totellut sitä wiisasta neuwoa, ja opin wallattomaksi tupakkimieheksi. Jospa silloin tottelin sen wiisaan neuwoa, olisin silloin vielä woinut luopua siitä turmeluksesta, mutta sen totuuden huomasiin liian myöhään, sillä olin kohta 30 vuoden wanha, kun hawaitsin että tupakki on wahingollista, ja silloin tein kaffi kowaa ja harrasta yritystä kirwoittaakseni itseni irti sen kahleista, mutta turhaan, sillä tupakinmyrky oli jo niin yhtynyt wereen, etten woinut sitä wieroittaa, waitka toisella erällä olin kolme kuukautta tupakitta.

Gimo oli sittenkin yhtä suuri ja siis wäkewämpi miina.

Siinä talossa, jossa silloin olin renkinä, oli minun ikäiseni poika, joka oli ankara tupakkimies; tätä poikaa aina tekee mieleni syyttää omasta taipumuksestani tupakkiin.

Hän oli muutenkin kummallinen käytöksestään, sillä minä havaitsin, että hän usein petti äitiänsä, (hänen isänsä oli kuollut) ja oli taipunut rhyppimään salaa; yhden ja toisen warjon alla keinoitteli hän niin, että hänen äitinsä antoi, „lääkityksen“ nimellä, hänelle wiinaa. Gräs seikka siihen suuntaan on aina mielesjäni. Oli kewät-tulwan aika; talon wieritse juoksi iso luonnon oja, ja talon kohdalla oli wälewä koski, jossa oli sen talon jauhomylly. Oja oli wettä tulwillansa ja me sen rannalla. Yht'äkkiä sanoo towerini: „minä hypään keskelle ojaa“. — Minä sanoin: „hukitse nyt itsesyyttä, tarpeetta“. — „En minä huku“, sanoi hän, „minä olen hyvä uimaan“, ja ennenkuin ennätin mitään siihen wastata, hypätä loiskahutti hän keskelle kosken kuohuvia aaltoja, ettei kappaleesen aikaan nähtynyt eikä kuulunut. Minä hämmästyin ensin kowin, mutta toiwuin pian, sieppasin pitkän aidaksen ja juoksin sen kanssa, mintä ennätin, alapuolelle putousta. So rupesti siellä wilkkumaan weden pinnalla, ja minä ojenisin kiiruusti aidakseni, jonka päähän hän kohta tarttui ja niin wedin hänen maalle. Olös päästyään sanoi hän: „enpä sen-kalua uskonutkaan niin wälewäksi, ilman sinutta olisin tainnut hukkoa, mutta kyllä minä siittä palkan saan, sitäwarten minä sinne hyppäsin, älä sinä waan puhu mitään, kun kotia mennään“. Sa hän wärisi niin että hampaat suussa lotisiwat. Kotia tullessa oli selkänsä köyryssä ja kädet köntöllänsä ja hän pani: „huijui-juijui kuin on kylmä!“ — Hänen äitinsä tuli heti kyselmään: „woi hyvä Sumala! No misä tuo raukka nyt on itsensä kastellut noin läpimärjäksi? Miwanhan se nyt kuolee wilstusta!“ — Poika sanoi: „kun tuolla ojalla, myllyn ruuhesta, westrattaan alta yritin saada puuta pois, jonka wesi sinne oli wienyt, että olisin saanut myllyn pyörimään, niin putosin koskeen ja olin hukkoa sinne“, selitti poika toimesa. „Huijui kuin on wila!“ hätäili hän.

„Woi hyvä Sumala, kuinka uskalias sinä olet! Mitä sinä sinne menit! Mahdoit muiden antaa ottaa puu poi-

jes — aiwanhan se nyt paleltuu kuoliakfi! Nouda, Eisa, pian kortteli wiinaa ja lämmitä se, että tuo raukka saisi lämmitystä sijällensä“, hätäili hellä äiti, jonka filmät olivat surkeasti petetyt. Käsky täytettiin kohta, ja poika riisuttiin, kuopattiin lämpimään vuoteeseen ja sitten ruvettiin antamaan „lämmitystä“ sijälle.

Mutettawahan se nyt todellakin oli, sillä niin oli se mielustunut, mutta eiköhän tuota muutoin olisi saanut lämpenemään, kuin juuri niin paljolla wiinalla, jota hän henkensä kaupalla oli lähtenyt tienaamaan? Kun muiden filmä wältyi, iski tuo wapaehtoinen sairas minulle filmää, ja minä en tohtinut ilmoittaa asian todellista laittaa, sillä minä pelkäsin nuoren isäntäni wihoja.

Mikojen kuluttua kuoli äiti ja koko talous jäi pojan haltuun, mutta hän häwitti welattoman talonsa niin äkkiä, ettei pysynyt kolmea vuotta siinä isäntänä, waan joutui mieron tielle.

Hänen täytyi nyt työllä elatustansa hankkia, jota hän sitten pakosta oppi tekemään, waikka ei omassa talossaan sitä tehnyt. Hän on nyt jo kuollut wieraalle maalle, työn ansiolla ollessaan. Semmoisia ne olivat hedelmät warhaisesta oppimisesta wäkewiin juomihin.

Sen jälkeen kuin wuodet kuluiwat, wartuin minä woinissa ja palkkani parani wuosiwuodelta. Wanhempani tuliwat wanhoiksi ja kiwuloisiksi, etteiwät enää jaksaneet ansaita niin paljo, kuin he elääkseen tarwitsiwat. Minä annoin heille joka wuosi wuosipalkastani niin paljo, ettei minulla ollut koskaan nuorenmiehen tawallisia waatteita päälläni. Kerrankin tuli isäni, kynnelfilmisjä, pyytämään että minä laittaisin hänelle jywä, sillä hän ei tykene mitään ansaitsemaan. Woi kuinka mielelläni olisin antanut waikka paljonkin, mutta paljoa ei minulla ollut. Minä menin heti isäntäni tykö ja pyysin, jos hän olisi hywä ja antaisi minulle puolentynnyriä jywä, palkkani etumaksua, johon isäntä wastasi: „mitä sinä niillä teet?“ — „Annan

isälle", sanoin minä ujosti. — „Mitä sinä vanhemmilläs syydät koko palkkasi? tämä on kolmas kerta tänä vuonna, kuin heille jyyviä annat. Mitä luulet niiltä saavasi?" oli taas isännän kolko ja kylmä kysymys. — Minä vastasin, ja mieleni oli murrettuissa: „Minä olen sen jo ennen moninkertaisesti saanut; he ovat suuressa köyhyydessä minun ihmiseksi kasvattaneet ja monta unetonta yötä tähteni walwoneet". — Siantä näki että mieleni oli murheellinen, ja sanoi: „Älä nyt ole milläfikään, saat waitka tynnyrin; minä waan tahdoin koetella onko rakkautes wilpitön wanhempiasi kohtaan, ja vanhemmillesi tekemäs hywän palkitsee sinulle Jumala moninkertaisesti; Jumala sinua siunatkoon!" Niin lausui se hywä isäntäni, ja ne sanat eiwät mene ikänä mielestäni. Voi kuinka nyt leweni sydämeni, kun taas sain auttaa wanhaa kiwuloista isääni. Siantä ei woinut muuta sanoa kuin: „Jumala maksakoon".

Minä seurasin usein muita nuoria tanssipaikkoihin, joka ei ollut juuri kaikkesti mieluistakaan, sen jumalattoman elämän tähden, jota siellä usein pidettiin; mutta kun ei ollut muuta parempaa, niin ikävähän yksin tahtoi tulla. Usein niissä tiloissa istuskelin yksinäni erilläni, esim. pelon pientareilla, jonka tähden kumppanini minua usein joimasivat „uneksiakksi". — Niillä ajoilla ensikerran takeruin waltiotaloudellisiin asioihin; annettiin, näet, palkinnoita hywästi kaswatetuista warsoista. Ne herättiwät minussa huomiota. Päiwän selkeästi olin minä huomaawinani miten asia on: Kruunu antaa palkinnoita, se ei tee sitä ilmaiseksi, sillä tawoin se muka pettää ihmisiä, ja ottaa fitten, koska tahtoo, ne sotahewositse. Ei pidä kenenkään mennä siihen paulaan. Minä koin kaikin mokomin lewittää tätä waltioiwijauttani ihmisiin, ja jotkut lienewät sitä uskoneetkin. Kaikkeksi onneksi oli waitutus-alani niin wäyhäinen, ettei sitä liene suurta haittaa ollut.

Monestikin olen, mieheksi tultua, ajatellut sitäkin jut-

tua, kuinka kauwas tietämätön, jofea omaraakaus saattaa ef-
 fyä oikeasta.

Kerran kehoitettiin minua olemaan useampia vuosia
 yhdessä talossa, että oppisin kaikkiin töihin. — „Kaikkiin
 töihin!“ toistin minä pilkallisesti. „Kyllä minä nyt olen niin
 oppinut töihin, ettei tarvitse enää yhtään oppia“, lisäsin itse-
 rakkaasti. Täljestäpäin olen kumminkin, usein kyllä, huomannut,
 ett'en vielä nytkään ole kylläksi oppinut „kaikkiin töihin“.

Siihen aikaan rupesti „Maanmiehen Ystävä“ lewittä-
 mään waloa pimeään kansaan. Se oli osattu laittaa niin
 hywästi, kuin taitawa lasten kaswattaja laittaa ruoan kiwu-
 loiselle ja heikolle lapsellensa. Se osasi kosketella kaikkiin
 paikkoihin niin hellästi, ja tunkea kaikkiin kansan alhaisim-
 piinkin kerroksiin, että se sai kaikki mieltymään. Kuka
 saatti esim. tускаantua semmoisiin ystävällisiin puhuttele-
 misiin kuin: „kuules Matti, Mikko, Pekka ja Paawo!“ —
 Se oli se sama, joka on ensimmäinen kansallishengen yleinen
 herättäjä maassamme, sillä, niin kuin jo sanoin, osasi se
 sen-aikuisen kansansa tajun mukaisella esitystawallaan herät-
 tää kansassaan lukuhalua ja uteliaisuutta ja rakkautta
 sanomakirjallisuutehen. Siihen aikaan oli kaksi — sanoo kaksi!
 — miestä pitäjääsjämme, jotka halulla lukiwat mitä saiwat.
 Toisella niistä oli monta vuosikertaa Becker'in toimittamia
 „Turun Wiikko-sanomia“ ja samoin „Dulun Wiikko-sanomia“.
 Heti Maanmiehen Ystäwän ilmestyttyä, tilasiwat sen mo-
 lemmat miehet. He oliwat hawainneet, että minun tyhjä
 fieluni kaipasi jotain semmoista, jota ei sillä ennestään ol-
 lut. He lupasiwat minun lukea rakasta Maanmiehen Ystä-
 wäänsä; se oli wasta saalis se! Dikein henkeä ahdisti
 loppuwuikolla, kun tiesi, että pyhän-aikana saa lukea Maan-
 miehen Ystäwän. Maanmiehen Ystäwä rupesti lewiämään
 pitäjääsjä, ja toisena vuonna oli minulla osa siihen. Olinpa
 koko mies puolestani, kun „minullekin kulkee sanomalehdet“,
 niin kuin selitykseni usein kuului. Siihen aikaan rupesti
 ilmestymään muutamia kirjallisuutta, niinkuin „Lukemisia

Suomen kansalle, Savokarjalaisten oppilaiden toimittamia" ja, Wareliusen „Enon opetusta luonnon tieteessä“, y. m., jotka heti ostettiin ja innolla luettiin. Erittäinkin walaisewana pidettiin Enon opetus; niitä ei ainoastaan luettu, vaan tutkittiin, sillä minkäänlaista luonnonkirjaa ei oltu ennen nähty. Edellä mainitut pitäjämme lukumiehet olivat laillansa minun opettajiani, ja minä heidän oppilaansa; heitä yleensä sanottiin „wiisaiksi“. Usein kun en minä käsittänyt jotakin asiata, menin jommankumman tykö heistä kysymään neuwoa, ja he antoivat niin walaisewia, tarckoja ja totuuteen perustetuita selityksiä, että minä usein häpesin, kun en ollut itsestäni käsittänyt niin selwää totuutta. He lainasivat minulle ostamansa kirjat ja ennenmainitut Turun- ja Dulun-Wiikko-Sanomain vuosikerrat. Nyt oli minulla pyhä-illoin muutakin tekemistä kuin kortinlyöntiä. Minä luin ja tutkein saamiani kirjoja ja sanomalehtiä, ja niin jäiwät usein tanssittin käymättä. Usein tulivat kumppanini minua tahtomaan sinne, vaan kun minä tawallisesti hylkäsin heidän kutsujensa, rupešiwat he minua sanomaan „kirjatoukaksi“.

Se aikakausi oli kansallishengen alkawa aamukoitto.

Mikoja kului ja „Suometar“ sekä „Mehiläinen“ ilmeštyiwät. Me olimme niin raskastuneet Maanmiehen Ystävään, ettemme esim. Suomettaresta pitäneet sen suhteen mitään. Ensimmäisestä numerosta alkain muistan Suomettaren, vaan se oli mielestämme niin jokapäiwäistä ja joutawaa. Ketä esim. hyödyttää nuot oman maan asiat ja paikkafunnalliset kuulumiset? Mehän owat muka aiwan tarpeettomia. Ja riita- ja wäittelökirjoitukset, ketä ne hyödyttävät? Toisellaisia asioita Maanmiehen Ystävä juttelee, arwoštelimme me, niin „wiisaat“ miehetkin. Wähi-tellen olin jo jotenkin Suomettaren perehtynyt, joka syntymästään saakka on uskollisesti minua seurannut, mutta kuitenkin olin jotenkin raskaalla mielellä, kun Maanmiehen Ystävä ilmoitti kuolemansa, waikka selwästi jo huomasiin,

että se ei enää täyttänyt tarkoitustansa, eikä ollut semmoisen kuin alusta. Me emme vähäätkään sitä tienneet silloin, että se oli Snellman, joka rupeesi puolikuolleita lapsiansa Maanmiehen Ystävällä niin hellästi ruokkimaan. Lapset olivat nyt vähän warttuneet ja waurastuneet, niille tarjottiin woimakkaampaa ruokaa, ne eiwät vielä jaksaneet sitä sulattaa; siinä syö, jonkatähden emme tahtoneet mieltäyä Suomettareen, Mehiläiseen j. n. e.

Dmituinen oli se hawainto eli kaksintö, jonka olin kaksinwäni syöksi sanomalehtien huononemiseen.

Nyt oli jo muka kaikkein paraat ja tähdellisimmät asiat kaikki kerrottu. Kun muka kaikki „maailman seitsemän ihmettä“ oli kerrottu ja selwille saatu, mistä niitä sitten enää otetaan? Täytyy panna mitä saa lehtien täytteeksi. Sa minua oikein pelotti se harmittawa seikka, kun sanomalehtien toimituksilta loppuu paneminen! Menin ja kerroin tämän kaksintöni „wiisaille miehille“, ja ei paljon puuttunut, etten heitä woittanut. Oli käsissämme myös Doppeltus'en keräämiä runoja, jotka sitten, kun Lönnrot ne oikein täydellisesti keräsi, owat päässeet Kalewalaan. Minä koetin niitä lukea oikein ymmärryksellä, että olisin tullut käsittämään, mikä niiden perustus olisi, mutta turhaan; niiden tarkoitus jäi kumminkin käsittämättä. Tässä käsittämättömässä asiassani kysyin usealta neuwoa. Gräs niistä selitti: „ne owat waan wanhoja loihutorunoja, jotka on koottu kirjaan, ja joita noidat käyttäwät noituissaan“. Se selitys ei tyydyttänyt minua, ja minä wastasin; „kaikkinainen kirjallisuushan tarkoittaa kansan walistusta, eikä juinkaan taikamaisuus ole mitään walistusta; siis ei ole raudan synnyt, oluen synnyt, kärmeen synnyt j. m. j. noitia warten koottu“. — Tämä wastawäittelyni kumosi selittäjäni perustukset kokonaan; hän sanoi waan: „en minä muuta heistä tiedä“. — Menin vielä samassa asiassa, kun se jäi epätietoiseksi, kysymään neuwoa eräältä raatarilta, jota yleensä pidettiin ymmärtäwäisenä miehenä. Sille kun asiani esittelin, sanoi hän

ihmetellen: „kumma kun ei sinulle tuota ole voitu selittää; minä sen ymmärrän yhtä tarkkaan kuin wiifi formea kädessäni. Ne owat sitäwarten „röntättyt“, että ihmiset tulisiwat näkemään, kuinka kaikki on turhuutta, mitä auringon alla on“. — Se selitys tyhdytti minua kaikkiaan vähemmän, ja koko asia jäi pimeyteen, fikfikun ymmärrykseni wahvistui, ja Kalewala ilmestyi, jolloin tulin huomaamaan, että ne oliwat: „Suomen kansan muinaisuus“, ja sen historian pohja.

Siihen aikaan oliwat myös luettawanani Runeberg'in „Hauta Verhossa“ ja „Pilwen weikko“. Minä luin ja luin niitä, mutta en ymmärtänyt. Minä sain niin halwan käsityksen ensimmäältä niistä, että ajattelin: „kaikkia sitä painetaan!“ Wuosien kuluesja jekeni ymmärrykseni, niin että ne tuliwat rakkaimmiksi esineikseni, joita sitten muillekin usein olen lausunut, eikä ole sittemmin ollut mieleni murtumatta niitä lausuisani, wesihiin asti.

Niinä aikoina kuoli isäni. Wanhempani asuiwat sydänmaalla, sinne rakentamassa torpassaan. Kuulin kyllä jo ennen, että isäni sairastaa ja minä koin heitä auttaa minkä woin, ruokawaroilla j. n. e. Yht'äkkiä tuli minulle sana, että piti tulla katsomaan isää, jos tahdon häntä hengissä nähdä. Minä lähdin heti läpi yötä taipaleelle, jota oli puolitoista peninkulmaa, umpiteitä kahlaamaan, sillä nyt oli talwi. Ennenkuin pääsin perille, oli jo aamu. Tyhättäwin sydämin astuin asuinhuonetta lähemmäksi, toiwon ja pelon wälillä, eläisitkö isäni vielä waike ei. Sisälle astuttuani näin heti huoneen perässä sängyssä isäni kalwistuneet kaswot. Hänen filmänsä oliwat kiinni ja suunsa näytti olewan ikäänkuin hymyssä; henki oli hänen jättänyt. — Hän näytti niinkuin olisi minulle vielä sanonut: „poikani! waella Sumalan pelossa, rehellisyydellä ja funnialla ihmisten edessä, äläkä unhota niitä neuvoja ja opeuksia, joita sinulle olen antanut!“ — Minun walloitti silloin sywä murhe. Minä nalkausin toiseen wuoteeseen ja

ittin siinä salaa melkein koko sen päivän, eikä kukaan voinut minua lohduttaa. Olihan siinä syhtäfin suruuni. Siinä makasi se käsi kylmänä ja kankeana, joka oli niin monta kertaa minun tähteni wäshnyt, ja joka niin usein oli minua hellästi waalinut; nyt se oli fiitä lakannut, nyt se oli viime kerran — waipunut, wäshnyt. Ne hellät waroittelemat neuwot ja opetukset oliwat nyt laanneet, ja minusta tuntui kuin olisin aiwan turwattomaksi jäänyt tämän maailman hyrsköihin, pauhuin ja wiettelysten keskelle, ilman neuwojaa ja ohjaajaa. Mutta: „Ei se tule enää ei, jonka tuoni kerran wei“, niin oli tässäkin. Waikka kuinka olisinkin surrut, isäni oli kuollut; muuta neuwoa ei ollut kuin ruweta hankkimaan rakasta wainajaamme maan mustiin multihin! —

Sen tapauksen tapahduttua ei elämäsjäni ollut mitään merkillistä siihen asti, kun menin naimisiin, josta seuraa kolmas elämäni jakso, ja niin on nuoruuteni aika loppuun ferrottu.

Miehuuteni aika.

Tästä alkaa elämäni todellinen aikakausi, nimittäin miehuuteni aika, ihmisen warsinainen waitutus-aika, jonka valmistusta edellinen elämä on ollut. Paljon tietysti waituttaa itse kunkin miehuuden aikaan se kaswatus, jonka hän lapsuudesjansa on saanut, sillä: „jonka nuorena oppii, sen wanhana taitaa“. Lapsuuden ja nuoruuden aika owat ihmiselle samat, kuin kukka kaswelle ennen hedelmää. Jos sitä kohtaa raju-ilmat, myrskyt, hallat j. n. e., niin että kukka turmeltuu, niin hedelmäkin tulee — karwas, wähäkelpoinen, ja miehuuden aika on se hedelmä, jonka lapsuuden ja nuoruuden kukka on valmistanut, — — ja nyt kiirehdin kertoamaan omaa perheellistä miehuuteni aikaa.

Minä rakastuin erääseen pienen talon tyttöön, nimeltä Liisa, jolla oli paljon weljeksiä ja sisaruksia. Minä sain häneltä watarakkauden, ja liitto solmittiin. Minä olin jo kauwan hänen tietämättään tarkastellut tämän tytön käytöstä ja huomannut sen aina siweäksi ja rotewaksi. Rikkautta ei hänellä ollut, sillä kotinsa oli pieni ja muita lapsia paljon; waan se ei juohunut kertaakaan mieleeni, että tulewa kumppanini pitäisi olla rikas, sillä eihän rikkautta ollut itsellänikään. Muistin waan wanhaa sananlasua: „tyllä Sumalalla on rikkautta, kun waan meillä on rakkautta“.

Kun morsiameni kotona oli niin paljon toisia lapsia, oli hän sen vuoden, jona meille yhdistys tuli, palweluksessa sisarellaan. Minä olin finäkin vuonna — isäni silloin juuri sairasti — antanut köyhäin wanhusteni elatukseksi niin paljon, ettei vuosipalkastani enää syksyllä ollut jäljellä mitään. Kun piti kuulutusta ottaa, olin niin tyhjä, ettei

minulla ollut kuulutusrahaakaan, waan jen pani morsian omistaan! Oletteko ikänä nähneet kummallisempaa sulhasta? Waan sulhanen minä kumminkin olin. Edellisestä selwästi näkyy, ettei meillä kummallakaan ollut tarkoitus saada rikkautta, waan rakkautta, ja kumpaisellakaan meistä ei ole ollut syhtä katua kauppaansa. Me emme naineetkaan wanhemmimme eikä muiden sukulaisten ylllytyksestä, waan omasta wapaasta walitsemisestamme ja tahdoistamme. Monesti olen jäljestäpäin ajatellut sitä uskarohkeata tekoamme: kummallakaan ei enempää kuin taiwaan linnuilla, muuta kuin waatteet päällä, — waan onhan linnuillakin höyhenensä — ja yhtäaikki uskallettiin lähteä tietämätöntä tulewaisuutta kohden! Niin, mutta taiwanlinnuthan ne sopiwatkin hywin esimerkiksi: eihän hekään sure huomisesta, tekewät työtä yhdesjä uskollisesti, laittawat pesänsä, elättäwät ja hoitawat poikansa, ja niin pitää heidän taiwaallinen isänsä heistä huolen.

No, mitäpä siinä oli; kun me kerran kuulutetut olimme, wihittiin meidät myös ja niin olimme awiopari. Et meillä ollut isot warat ensi talwelle lähtiesjä; eukkoni otti palveluksesta lähtiesjään 20 kappa ja minä tienasin, palveluksesta päästyäni, ennen wihkimistämme, kuokkimalla ja ojamalla, kanssa, niin että meillä oli wiljaa kahdesja terwatynnyrin kopasja. Waimostani oli tämä kyllätki, sillä hän oli alusta alkain karaisjut ja warustanut itsensä vastaan ottamaan, tuli mitä tuli. Kun minä rupefin murehtimaan toimeentuloamme, lohdutti waimoni minua sanoen: „älä ole milläfikään, eipä kaitilla ole senkään wertaa, onhan meillä kummallakin raitis ruumis, tehdään työtä — kyllä me elämme“. — Se oli useinkin suuri lohdutus minulle, kun elämän murhe alkoi minua rasittaa, ja kassinfertaisella innolla ryhdyin minä aina työhön, jota ei koskaan puuttunut. Kun ei minulla ollut minkäänlaisia kotia, johon olisin nuoren waimoni wienyt, täytyi meidän mennä huonemiehiksi toisen huoneen nurkkaan. Silloin tulin huo-

maamaan, että huonemies on huonemies; usein sai kuulla syyttömiä soimauksia ja kowia sanoja, jotka kowasti loukkasivat minun itsekästä, omarakasta luontoani ja itsearwoni tuntoa. Kun olimme olleet wieraan huoneen nurkassa kolmisen vuotta, jolloin Sumala oli siunannut meille jo kaksi terwettä ja kaunista lasta, pojan ja tyttären, teki seuraawa tapaus käänteän elämällemme. Talon emäntä oli sillä kerralla tehnyt kylwön — waikka sen waimoni muuten tawallisesti, niinkuin huonemies ainakin teki — mutta löyhä ei tullutkaan, sauna oli huonosti lämmitetty. Siinä suuttui siitä niin kowin, että rupefi pölkhyllä emäntäänsä lyömään, waan minä estin sen. Siitä saivat sitten osansa torista huonemiehetkin, kun ei muka „niin paljo wiittitä, että katsottaisiin saunan perään; samanlainen lehmä on muka huonemies, kuin talon emäntäkin“. — Se kyllä oli waimolleni sanottu, waan se koski minuunkin kowin kipeästi, ja seuraawana yönä emme nukkuneet yhtään, niin kipeästi se koski. Minä rupefin miettimään pelastusta tuosta orjalliseksi tilasta, joka ei ollut juuri helppo työ. Siinä liellä oli eräs isäntä huutokaupasta huutanut laittomain maa-osan, ja sitä seurasi palanen uudistaloo, joka oli $\frac{1}{24}$ osa weroa. Se uudistalon palanen oli sille isännälle tarpeeton. Minun mieleeni jolkahiti mennä ostamaan sitä häneltä, ja ferroin keksintöni waimolleni. Hän ihästui niin aikeistani, että kawahti heti kaulaani ja puoleksi naurain, puoleksi itkein kehoitti minua: „voi isäkulta“ — hän kutsui minua, niin kuin nytkin vielä, lasten tähden isäksi — „mene ja osta, minä teen työtä yötäpäiwää, että päästäisiin omiin huoneisiin“. — Se minua taas lohdutti ja rohkaifi; menin siis kaupan tekoon ja sain kuulla että myytävän uudistalon palasen hinta olisi 120 ruplaa (480 markkaa). Rahasumma, jonka maa maksoi, ei ollut iso, waan minulla ei ollut sitäkään, piti saada lainaan. Lähdin siis rahanhakuun, ja löysinkin sitä, sain myös takuumiehet, sillä olin jo saanut luottamusta, ja niin tulin rahain kanssa maankaupan

tekoon, joka kohta kirjallisesti vahvistettiin, ja nyt olin huonemiehestä ystävää muuttunut isännäksi. Mutta ei tämä uusi isännyyteni tuntunut minua suuresti lohduttavan, sillä maa oli welkana, eikä ollut huonetta hulahtakaan koko talosjamme. Talvi oli puolimenoissa. Wiime kesän ajalla olimme työllämme saaneet niin paljon ruokawaroja koon, että voimme ominneuvoin tulla syksyyn asti toimeen, ja lahdissemme olimme wiime syksynä ruokkineet lehmän, ja muutoinkin olimme niin paljo waurastuneet, että toinen lehmä oli lypsämässä; se oli koko rikkaus ja elämämme alun tärkein ehto. Talo, jossa olimme huonemiehinä, oli sydänmaalla, ei aiwan kaukana ostedusta talonpaikastamme, jonkatähden siitä hywin ylettyi kulkemaan siellä työssä. Minä esittelin waimolleni, että aiwoin ruweta rakentamaan huoneita, ja lausuin sen toiwon, että pääsemme ensi syksynä omiin huoneisiimme asumaan. Se oli toinen ilosanoma waimolleni; hän ei näyttänyt epäilevän, waikka minä itse salaa epäilin. Hän sanoi innookkaasti: „voi kun saataisiin kolminurkkainenkaan huone ensi syksyksi walmiiksi, että päästäisiin omiin huoneisiin“. — Minä lähdin huomen-aamuna hirren hakkuuseen, ja illalla makasi 50 kaunista hirttä, karsittuna ja leikattuna, maassa. Hirren hakkuu ei kestänyt kuin neljä päivää. Sitten pidimme pikku talkoot; ihmiset auttoivat meitä mielellään, ja pian olivat hirret kartanoksi aiwotulla puidalla.

Nyt ei muuta kuin otin kirween ja piilun käteeni ja läksin salwamaan. Se ei ollut helppoa työtä yksin tehdä, waan waimoni käwi, salwoksen korkeammalle tultua, nostamassa hirsitä päälle minun kanssani. Sokaisen puun panin omalla kädelläni kiinni siihen rakennukseen, ja Urkin päivän aikana oli minulla korskäräystinten kanssa tehty rakennus, kookkaan tuwan ja kahden kammarin kanssa, wiestetty päältä ja sisältä, weskatossa; myös oli nikkariwärkki, kattolaudat ja lattialankut, sahattuna, jossa pidin kumppania wäliwelskilla. Siihen nyt täytyi jättää rakennus, kun

joutui kesä ja tuli muuta hommaa. Kun talo oli niin helppo ja nuori ja siitäkin waan vähäinen osa, niin arwattawa on, ettei siinä ollut juuri isot wiljelykset. Peltoa ei tullut meidän osaksemme kuin 3 pientä tilkkua; niihin piti kylwöä tehdä, mutta mitä niihin senwertaisiin peltoihin kylwettiin, perunaako wai ohraa? Meillä oli warustettuna perunan siemeniä, jotka olivat pieniä; rupefimme niitä ensin ja ensiferan panemaan omaan peltoomme. Ne näyttiwät waatiwan kowin paljo maata. Waimoni sanoi: „ohranmaa menee kaikki“. — Siihen sanoin: „sitähän minäkin, pannaan tiheämpään; siitä sitä saapi, johon sitä pannaan“, ja me rupefimme kouralla syhtämään walkeakseen niitä pieniä siemeniä maahan, ja teimme mielestämme hywin toimellisesti. Seuraus siitä oli, että warwi kaswoi hienoa ja pitkää kuin hamppua, eikä syksyllä ollut juuresa sen suurempia perunoita kuin neulannuppi. Vielä nytkin olemme usein nauraneet tuota poikamaista isännöimistämme ja suurta erhetystämme. — Kun sitten viimeistä maata kylwin ohraan, muistutti waimoni ehtimiseen: „älä pane niin paljo siementä, että jää vähäkään syömistä“. Minusta tuntui se muistutus oikealta ja ohra tuli harwaa. Siis ei kumpikaan kylwö menestynyt: peruna tuli tiheätä ja ohra harwaa.

Pelto tuli kaikki kylwöön, mihinkäs sitten ruiista tehdään? oli nyt keskinäinen kysymyksemme. Wähän matkaa kartanonpaimasta oli suo, johon olisi saanut suopeltoa, sillä se oli osaksi jo kuiwannut muiden lähellä olewain wiljelysten tähden; mutta siinä ei ollut aita, waan metsä ympärillä kumminkin. Esittelin siis eukolleni, että rupeaisimme koettamaan saada ruiiin maata uudesta tekemällä. Onneksi ei tämä pieni neuwokuntani ollut milloinkaan wastahakoinen esityksiini, ja siitä seurasi, että aina olimme kohta yksimielisessä päätöksessä waikeimmisjakin asioissa. Niin käwi nytkin: otimme molemmat, minä ja eukko, kintaat ja kirween käteemme, ja lähdimme paikalla aidasten hakkuuseen;

ja pari wikkoa työskennellyämme, oli tulewa rukiinmaamme aidassa. Nyt tuli toisenkaltaiset työ-aseet käsiimme, nimitäin: kuokat ja lapiot. Sukkoni kunniaaksi täytyy siwumenen mainita, ettei hän häwennyt ollenkaan miehenpuolistenkaan aseita, eikä niillä työntekoa, ja kumminkaan ei häneltä ole koskaan puuttunut waimollisen luonteen siweellisiä ja helliä puolia perheen äitinä ja puolisona, ei ruumiinrakennuksensa eikä mielenlaatunsaakaan puolesta. — RupeSIMME siis kuokkimaan, yhdestäneuwoin uutta peltoa rukiin maaksi, ja sitten kun olimme saaneet kuokituksi, niin paljon kuin aikeemme oli, tuli ojaaminen eteemme, ja ennenkuin niityn-aika tuli, oli meillä parin tynnyrin ala walmitina, siementä odottamassa. Kun ojitimme tätä uuttamaatamme, tulimme lyhyen keskustelun perästä siihen yksimieliseen päätöskseen, että koska yhdellä puolen peltoamme on jotenkin jyrkkä kangas, niin ei sille puolen muka tarwita tehdä kuin pienet ojat. Päätetty ja tehty. Kankaan puolelle emme tehneet kuin hywin pienet ojat, lapiopistöä leweät ja sywät. MitäpäS muuta: pelto pantiin rukiiseen, joka orasti hywin, sillä kylwö tehtiin oikeaan aikaan. Wuoden päästä oli jato näöSsä. Se puoli uutta peltoamme, jolla oli kunnolliset ojat, kaswoi maantäyden wiljaa, mutta toinen puoli, johon, waiwoja säästäisjä ja kankaan turwiin, tehtiin pienet ojat, ei kaswanut puoltakaan mitä se olisi saattanut kaswaa. Taas meidän täytyi häweta tyhmyyttämme, mutta se oli kumminkin meille terveellinen koulu. Me rupeSIMME ojittamaan maatamme nyt jokapaikassa paremmin kuin paikakunnassa oli tawallista, ja kankaita taikka mäkiä warten sitäkin paremmin, ettei kankailta laskeuwat wedet pääsisi walumaan pelloille ja turmelemaan niitä. Seuraukset olivat filmiin astuwat: pelto rupeSi kaswamaan jokapaikasta täyttä laihoa.

Tämä ei ollut naapureilta huomaamatta, ja me saimme sentähden kuulla mitä kummimpia puheita. Kerrankin kun olimme paitahihassillamme kaimamassa oja, tuli eräs naa-

puri tykömme ja katseli ääneti työtämme. Tuota tovin tehtyään sanoi hän viimein: „mahtuisihan tuo yhden vuoden wesi pienempiinkin ojiin“. — Tuli niin ikään toinen naapuri ja katseli työtämme, jota tehdesjään itseseen myrähтели. Minä tuon huomattuani rupefin tekemään puhetta ja sanoin: „mitä naapuri nyt miettii, kuuluupa niin kuin olisitte tytymätön? — „Niin, minä mietin tässä“, sanoi hän, „että poudittunut siinä on ennenkin, mutta nyt siinä wasta poudittuu, kun siihen tuommoiset wallit kaimetaan“. — Minä jouduin tuosta jotenkin hämille, sillä mainittu naapuri oli jotenkin hywä puheenlahjastaan, enkä ensimmältä tiennyt mitä wastata; viimein kuitenkin selkenin ja kysyin äkkiä naapuriltani: „no eikö tässä paikassa fitten maahan asti sadakaan?“ — „Kyllä tässä niinkuin muuallakin sataa maahan asti“, wastasi naapurini. — „No fitten ei mene ojitus hukkaan“, wastasin minä, ja puhe loppui siihen. — Joku taas sanoi: „hullua miestä kun luopi ojista niin paljo raakaa maata pelloille, mitähän se luulee niiden kaswawan?“ — Joku taas: „missähän luulee nurmikoita niittäwänsä, kun kaikki pyörtänönsä ojiksi panee ja muutoin repii ne pois?“ Ja monta muuta semmoista puhetta sain kuulla, jotka eiwät yhtään olleet mielipiteitteni kanssa yhtäpitäwät. Tulipa fitten semmoinen talwi että ruikin laihot mätäniwät kaikkialla, mutta meidän ei; muut eiwät seuraawana vuonna saaneet ruikita kuin nimeksi, mutta meidän ruis antoi täyden tulon. Satuimmepa myllylle yht'aikaa naapureini kanssa, ja siellä tuli puheeksi wuodentulokset, jota he kowin nurruiwat, semminkin ruikin puolesta. Minä sanoin mitä meidän riikestä saadaan. Silloin joku naapureistani sanoi: „mikä niitä teidän peltoja niin kaswattaa?“ — Minä wastasin: „minä olen koonnut nyt niitä menneenkewäisiä ojasawia ja muuta pelloille luotua raakaa maata säkkeihini“. — Dian hawaitsiwat muutkin misjä wika oli ja rupefiwat maitaan paremmosti ojittamaan.

Nyt olen mennyt kertomuksesjani liikapaljo edelle, jonka tähden täytyy palata takaisin.

Kun olimme saaneet kylwöt tehdyksi, ruftinmaan siementä waille, heinän tehdyksi ja elokipeneet korjatuksi, rupe-
simme taas uudella innolla laittamaan huonettamme asuttawille. Tiilet oliwat jo kewäillä tehdyt, ja nyt rupefin lattioita ja kattoja panemaan, ja nikkari oli jo tienattuna, joka rupefi owia ja alkunoita nikkaroimaan. Kun olimme saaneet kiwjalat ja multapenkit, ja toisiin huoneisiin wälilattiat walmiiksi, ruwettiin muuraamaan. Mina muistan erään illan, kun eukkoineni seisoin, kumpikin wäshyneenä ja uupuneena päivän työstä ja ponnistuksesta, oman huoneemme sisupuolella, josta nyt jo oli ulkona raiwaawan myrskyn ja sateen suojaa. Voi kuinka se tuntui hywältä, kun oli toiwossa saada oma huone, jossa sai elää ja olla, kenenkään nurisematta, aiwan oman mielensä jälkeen. Siinä seisoinme kauwan aikaa seinän nojalla, ja sydämesjämme tuntui semmoinen onni, etten luule sen isompaa onnellisuutta olleen yhdelläkään kuoleman-alaisella. — „Milloinkahan luulet pääsesämme tänne asumaan?“ kysyi eukkoni. — „Wiikon päästä“, arwelin minä, ja wiikon päästä sinne tulinkin asumaan, waikka en ennättänyt saada lattiaakaan aiwan walmiiksi. Voi kuinka nyt tuntui hywältä, kun pääsi omiin huoneisiin, jotka oliwat niin iloiset ja puhtaat, ja iloinen walkea palaa lefotteli takassa ja lämmitti ja walaisi niin lempeästi ja otti vastaan niin lämpimästi nuot kodittomat. Sitä lumoawaa vaikutusta ei ollut eukkoni woimakas wastustamaan. Hän nakkautsi liikeleni, kiersi molemmat kätensä kaulaani ja siinä towin waitioltuansa, wirtahti wiimein: „mies olet sinä“. Me ymmärsimme hywin toisemme; olisinpä luullut siinä kohtauksessa olleen kumamaalarilla ainetta. — Samassa tuoksissa rupefi takan luona olewassa korissa waatekäärä liikkumaan ja samassa myös kuulumaan sieltä pientä kireätä ääntä; se myös oli wastatullut muuttolainen, nuorin lapsemme, joka ei vielä

woinut iloita eikä surra, ja joka tämän maailman waiwoista huolimatta waan waati tarpeitansa. Mitinsä ryöpsähti heti auttamaan pienokaista, antoi sille luonnollista ruokaansa. Tuskin se oli tehty, niin ne pari lehmää, jotka meillä silloin oliwat, rupešiwat ammuta mylwinimään naves-tassa, osaksi oudostuen uutta asemaansa, osaksi anoen iltas-tansa. Gukko pisti pienokaisen minun syliini ja rienfi itse nawettaan, ja niin tult ehtimiseen uusia muistutuksia welwollisuufsiestamme, ja siihen jäi meiltä sillä kerralla se tuntehiikas haaweksiminen, johon olimme waipuneeet. — Siihen me sitten kodistuimme; joka paikka oli meille rakas, sillä olihan se nyt omaa, jota sai mielensä mukaan hallita: fiinähän saimme mielemme mukaan koetella perustaa talouttamme ja perheellistä onneamme. Jos joskus erehdyimme fin toimissamme ja töissäamme, niin ei meitä kukaan siitä syyttänyt, me waan saimme itse syyttää itseämme ja olla omat päälle kantajamme. Eikös wapaalla ihmisellä ole helppo oikeus? Ja, jos me joskus erehdyimme fin, niin emme erehtyneet toistafertaa erehtyäksämme, waan jokainen erehdys oli meille uusi koulu wastaisia erehdyksiä wälttämään sekä töissäamme että elämässämme.

Taaskin olen mennyt kertomukseksani edelle, sillä olisi pitänyt puhumaani wähän ensimmäisistä ajoista perheellisessä elämässäni. — Minä olen luonnostani hywin pikainen ja tuittupäinen ja närkäs pahenemaan, siihen sitten vielä olin tottumaton perheelliseen elämään. Minä olisin vielä mielelläni pitänyt perheettömän miehen tapoja: kulkenut tanssipaikeissa, wiipynyt myöhään illalla kylässä j. n. e., joista tawattomuufsista waimoni minua usein siweästi muistutti. Minä koettelin puhumalla saada puoleni oikeaksi, mutta kun minulla ei ollut siihen perustusta, niin jäin usein tappiolle, ja niin minun wäärä käsitykseni perhe-elämästä wähitellen haihtui, ja paremmat ajatukset saiwat wallan, josta minun tulee kiittää waimoni siweätä ja pontewaa luonnonlaatua. Rajun luontoni oppi waimoni hal-

litsemaan siten, ettei vastustanut minua yhtään, silloin kun nähti että minun kävi tuskakseni, waan nauroi ja katsoi niin leppeästi filmiini ja näpiskeli niin kauwan, että minulta tavallisesti purskahdi nauru, sillä rajua luontoani palkitsee jotenkin se, että leppyn pian. Kun näin olimme tulleet toisemme tuntemaan, niin ei ole ollut waitea elää, waan olemme vielä ilolla ristiämme kantaneet, eikä se ole ollut waiteata, kun olemme kokeneet myös samalla toinen toisemme kuormaa kantaa.

Siinä sitten koimme tehdä työtä minä voimme, ja vuosi vuodelta Sumala siunasi työmme. Tosin tuli monta kowaa koetusta elämän merellä: ensimmäinen hewosemme, jonka wähillä waroillamme ostimme, kuoli ensi kesänä, tulipa vielä useita kowia katowuosia, jotka weiwät kaisen toiwomme, mutta me emme heittäneet toiwoomme, emmekä luottaneet keneenkään muuhun kuin Sumalaan ja itsehemme, ja niihin emme turhaan luottaneet, sillä emme koskaan läpipääsemättömään hätään joutuneet. Jos joskus suurempi hätä tulikin päälle, teimme työtä sitä ahkerammin ja olimme sitä säästävämmät.

Sumala siunasi meitä niin, että tulimme aina useamman lapsen isäksi ja äitiksi; niitä nykyään on meillä wiisi poikaa ja neljä tyttäätä. Mutta paljolta ne eiwät ole koskaan meidän mielestämme tuntuneet, waikka monikin ajattelematon on niitä paljostunut. Tyttäriäkin oli wiisi, waan yksi niistä kuoli, ja silloin tuntui niinkuin osa ruumiistani olisi kätketty maanpoveen; se asia oli mielestä menemätön. Lapsemme eiwät ole olleet wahwaluontoisia, waan heikkoja, niin että niitä on ollut tarkasti hoitaminen, jos mieli oli tulla niistä eläjä. Heti ensimmäisen lapsen syntymisessä pidin minä huolen, etteiwät taitamattomat lastenmuorit saaneet pikkuselle tyrhättää luonnotonta ruokaa, niinkuin: kauwan imettyä rintaa, lehmän maitoa, nisutuuttia j. n. e. Minä laitoin lapsen äitinsä rintaan, heti kun se oli pesty, saamaan sieltä luonnollisen ja terveellisen rawintonsa, jos

kohtakin ensimmältä nuoremalta, ja niin pakotin luonnon itsensä waituttamaan ja pitämään Luojan määräämän järjestyksen, enkä päästänyt muorein turhia ennakoluuloja waltaan, että he muka owat Sumalaa wiisaammat ja paremmin tietävät kuin hän, mitä pienelle lapselle ruoaksi pitää antaa. Tosin sain monta kowaa kopua kokea, sillä muorit pitivät minun suorana pakanana, jopa murhaajanakin, kun muka tapan lapseni nälkään. He tekivät sitä laupeuden työtään niin suurella painolla, että monissa miehin ruvettiin kohtikullua itkeä lojottamaan minun jumalattomuuttani, mutta mikään ei auttanut, muorein piti antaa perään. Minä olin heidän kansjansa niin monesti pahemmassa kuin pulassa, että tämä heidän kohtansa tulee vielä nytkin wähän kärtysesti kirjoitetuksi, waitka kaikei sen nytkin tiedän niinkuin silloin, etteivät he sitä muusta kuin hywyhdestä tehneet, koska eiwät ymmärtäneet paremmasti; mutta kauhean itsepintaisia he kumminki olivat. Kyllä minä muoreilta aina puoleni pidin, waan asian kanssa yhteydessä oli hellempiki puoli; he näet saivat waimonikin ensimmältä siihen luuloon, että minä teen siinä hirmuisen wäärin, kun en jalli antaa lapselle ruokaa, ja niin heikolla kohdalla olewa hellä äitin sydän oli waitkea woittaa; siinä tarwittiin malttia ja ymmärrystä. Kaiikki semmoisissa tapauksissa seuraawat waiwat, ne luettiin miehissä minun wiakseni, kun minä muka pakotin lapsen imemään rintaa, jossa ei mitään ollut. Siitä seurasi jälkipoltot ja senkin seitsemät wammat ja wastukset, ja niin kielewät ja sanarikkaat kuin waimonpuolet tavallisesti owat, tahtoi heiltä kumminkin loppua sanat minua syhyttäisjä ja parjatesja.

Kun minä hywin hellästi ja järjellisesti selitin waimoleni asian, taipui hän kuitenkin ehdottomasti minun tuumiini, eikä fitten ollut muoreilla mitään sanomista. En minä olisi millänikään, jos he olisiwat sen waan tehneet yhden kerran; se oli sama tinki edessä joka kerta; mutta kun minä kerran sain waimoni puolelteni ja kun lapset rupefi-

wat järkeään elämään; niin muorit eiwät fitten enää pääs-
seet pitkälle. Kerran sairastui waimoni kuumaantautiin
lapsiwuoteessa, ja niin muutaman wuorokauden wanha lapsi
jäi meidän hoidettawaksemme. Minä määräsin heti, ettei
lapselle saa antaa siltään lehmänmaitoa, waan pitää panna
wettä puoleksi sikaan, kiehahuttaa wähän ja panna sokeria
mausteeksi, mutta siitäkös silloin melu nousi. Eiwät he
ole sitä muka ennen kuulleet, että ihminen opetettaisiin we-
dellä elämään; eihän tuo wiaton lapsi ole pahaa tehnyt,
että tuolle ruwettaisiin pahantekijäin rangaistusruokia syöttä-
mään ja wielä ilman leiwättä; joitakin hengen-otokonsteja
sitä muka mietitään j. n. e. Mutta mikään ei auttanut,
käsky piti täyttää, ja poika elää tänäkin päivänä terweenä
ja wirkkuna ja on kohta mieheksi saapa.

Kun Zumala oli kerran siunannut meille useampia
lapsia, alkoi niiden kaswatus sekä ruumiillisella että henki-
jellä alalla. Kun lapsemme owat olleet kaikki heikkoja luon-
nostansa, on niiden terweyttä pitänyt hoitaa hywin huo-
lellisesti, jos niistä mieli oli saada eläjiä ja terveitä ihmi-
siä. Kirjain avulla: „Kristillinen ja terveellinen lasten
kaswatus“, „Talonpojan kotilääkäri“ ja „Minkätähden lap-
sia kuolee niin paljon ensimmäisellä ikäwuodellaan“, han-
fittiin niin paljon tietoja kuin suinkin oli mahdollista las-
ten terweys-opilliseen kaswatukseseen, joiden johdosta koettiin
huolellisesti hoitaa pienokaisien elimellisiä waatimuksia. Kusja
ne neuwot ja oma ymmärryksemme puuttuivat, haettiin
aina silloin lääkärin apua, eikä koskaan jäästetty waiwoja
eikä waroja, waan kiinteästi pyrittiin tarkoituksen perille.
Senlaatuista tapauksista kerron yhden: Kolmen wuoden
wanhan poikamme filmät tulivat kowin kipeiksi. Selvästi
huomasimme että tauti oli waarallinen ja uhkasi tehdä
lapsestamme sokaan. Waiwoistamme huolimatta läksimme
heti lääkärin tykö; lääkäri tutki lapsen filmät ja määräsi
lääkkeet sekä hoidon. Me koetimme tarkoin seurata ane-
tuita neuwoja ja wiljellä määrättyitä lääkkeitä, mutta tauti

ei helppoittanut, filmät tulivat vaan päiväpäivältä pahemmaksi. Kun näimme, ettei se auttanut, teimme toisen samallaisen reissun, mutta yhtä huonolla onnella. Silmät paheniivat vaan niin koviin, ettei enää tiennyt, oliko niissä enää filmiä ollenkaan wai ei. Waikka asiat olivat näin huonolla kannalla, ja waikka niin paljon oli jo koettu asian auttamiseksi, emme kumminkaan waipuneet epätoivoon, vaan rupesimme keskenämme keskustelemaan mitä nyt olisi tehtävä. Waimoni sanoi: „Mitä me nyt teemme tuon pojan kanssa? Silmin nähtävä on, että hänestä tulee sokea“. — Minä sanoin: „koetetaan vielä kerta“. — „Mitä?“ kysyi waimoni. — „Lääkärin apua“, oli vastaukseni. — „Olemme jo kahdesti koettaneet sitäkin, vaan ei hän se ole mitään auttanut“, intti waimoni. — „Ei sillä ole sanottu ettemme vielä saisi kolmatta kertaa koettaa, ja emme suinkaan muualtakaan saa apua, jos ei lääkäriltä; entiset reissut ovat hywinkein saattaneet tapahtua niin, ettei lääkärit ole käsittäneet taudin oikeata luontoa ja niin ovat erehtyneet; ihmisiähän hekin ovat; kuka tohtii taata, etteivät he nyt onnistu?“ — Keskustelu loppui; minä olin woittanut ja huomenna lähdettiin yhdessä wiemään poikaa lääkäriin tykö. Tällä kerralla menimme toisen lääkäriin puheille. Sen tykö päästyämme, otti lääkäri lapsen sylihin, ja narraili niinkauwan, että sai lapsen filmää wäännettyksi auki ja sen tehtyänsä kohta sanoi: „tyllä nämät paranewat, mutta niistä pitää nähdä waiwaa“. Lääkäri sanat waiuttivat minuun niin, että heti pyörähdin tampouriin, salatakseni kynneliäni, jotka ilosta tulwailiivat filmistäni. Woi hywä Sumala! Lapsestani ei siis tulekaan sokea? Lääkärihän sanoi niin, tottahan se tunsi taudin, koska niin sanoi; eipä muut lääkärit ole sitä niin wisstiin sanoneet, tottapa ne paranewat, ajattelin minä. — Lääkäri määräsi lääkkeet, ja kolmen wiiikon perästä pojan filmät oliivat aiwan terweet. Kun joku kipu eli sairaus perheessä ilmestyi, siinäköös oli tuhannenkin neuwojaa ja ohjaajaa, jotka enimmästi oliivat

fitä laatua, että ne wiittoivat noitain tykö. Mikä piti sen peräti kauheana asiana, kun ei menty sen ja sen tykö, pe-
settämään fillä ja fillä, se ja se muka hänelle awun sai,
waikka hänkin muka oli hakenut lääkäriin apua, josta kum-
minkaan ei ole, hänen mielestään ollut mitään hyötyä.
Olihan muka kowin jumalatonta heittää lastensa terweys noin
vaaralliselle kannalle ja luottaa tohtoreihin, joilla ei ole
muuta kuin „herrain uskoa“. Semmoiset saarnat, saarnat-
tuna meidän korwillemme, meniwät kuin tuhka tuuleen, ja
silloin oli meillä aina tilaisuus riisua kansalaisistamme pois
heidän taikauskooan.

Kun näin koimme woimamme jännittää lastemme ter-
weyshoinnollisissa asioissa, onnistui toimmemme Jumalan
awulla niin, että kymmenestä lapsestamme yksi waan on
kuollut, kaikki muut eläwät terweinä tänäkin päivänä ympä-
rillämme.

Yhtäis nyt vähän puhua lastemme henkisestäkin kaswa-
tuksesta. Se on tietty, etteiwät minikään perheen lapset ole
kaswamassa kaikki yhtä rintaa, waan yksi syntyy yhdellä,
toinen toisella kerralla, ja niin on heistä yksi wanhempi,
toinen nuorempi, yksi isompi, toinen pienempi, ja tämä
luonnon järjestyks on wanhemmille suureksi awuksi lasten
kaswatuksessa. Me opetimme ensin wanhimmat lapset tar-
koin lufemaan ja luettunsa ymmärtämään, se oli pää-asia.
Kun wanhimmat lapset kerran oliwat kunnollisiksi lufijoiksi
opetetut, rupefiwat he koulumestareiksi nuoremmille, ja niin
ei meillä ollut muuta waiwaa jäljellä, kuin pidimme waan
hyvän järjestyksen.

Samoin he myös hoitiwat toinen toistansa ja jokai-
selle wanhimmalle lapselle oli jaettu joku pieni weli tahi
fisko, jota heidän piti erityisesti hoitaa, ruokkia, waatettaa,
puettaa, riisua, wieresjään makuuttaa j. n. e.; ja fillä ta-
woin meidän waiwamme tasaantui niin wähiin, ettemme
huomanneet lapsia kasvattawammeaan. So aikaisin wan-
himille lapsillemme koimme wointiamme myöten mieleen

teroittaa niitä totuuksia, joita itse olimme käsitäneet Sumalan sanasta ja muista hyödyllisistä maallijistakin kirjoista. Mitäkin jo opetin minä heille, että heillä on isänmaa, jota heidän tulee rakastaa, ja jota kohtaan joka ihmisellä on wellollisuuksia, ja että jos ihmisellä ei olisi wellollisuuksia, ei hänellä myöskään olisi oikeuksia. Tosa kerta kun meille tuli nusi palkollinen, oli se ensimmäisenä ehtona, etteivät he jaa lasten kuullen puhua riwoja, sopimattomia sanoja eikä lausua tawattomia puheita. Kunnitusjuttuja emme kärsineet kenenkään kertowan lasten kuullen, vaikka ei se ole tahtonut onnistua; sillä ne tekivät sitä salaa, kun julkkisesti eivät tohtineet, ja niin kylwivät rikkaruohoja lasten sydämiin, mutta paljon me kumminkin woitimme tarkeitukfilamme. — Me koimme aina katsoa, ettei lasten välillä olisi pääsnyt waltaan eripuraisuus eikä ylönkatse toisiaan kohtaan, waan että he oppisivat toifiansa rakastamaan wellinänsä ja sijarinansa. Jos heille joskus tuli riitoja ja rettelöitä keskenänsä, emme koskaan päästäneet heitä siihen mieleen, että kantelemisellaan olisivat woittaneet mitään toisten edellä, waan semmoisen tapahuesja asia otettiin aina todellisen tutkinnon alle, ja kun rikoksellinen saatiin ilmi, se nuhdeltiin tai rangaistiin asian haaroja myöden, ja tapahuija niinkin, että kielettelijä itse joutui rangaistuksen alaiseksi. Senlaisesta menettelystä oppiwat he pian, etteivät toistensa päälle mielellään walehdelleet, waan pitiwät toifiansa tasa-arwosja oman itsensä kansja.

Jos meidän joskus piti rangaista lapsiamme, niin se tapahui molempain yhteisestä tahdosta, eikä toisen kiufustuudesta mielijohteesta, sillä asia tutkittiin ensin molemmin puolin; siitä seurasi ettei kumpainenkaan tullut lapsen puolesta terjumaan, eikä pientä rikoksellista puolustamaan ja paaduttamaan, jonka pahan tawan olen useoisja perheisjä nähnyt.

Meillä ei ollut myös sitä tapaa, jonka olen useoisja perheisjä nähnyt wallitsewan, että lasten pienten rikosten

annetaan mennä ilman muistutuksista ja nuhteita, vieläpä niillä usein nauretaankin, ja hyvitellään lasta, kun tuo on niin „näjäwiisä“. Waan sitten kun rikokset paisuvat siihen määrään asti, että tuottawat vanhemmille nähtävää wahinkoa, silloin kiufustuvat he ja lyöä kappiawat lastansa millä käteen sattuu, jonkalaisen tawan seuraukset usein owat lapselle: waiwainen ruumis ja paatunut sielu. — Me emme antaneet lapsisiamme mennä pienintäkään rikosta muistuttamatta ja nuhtelematta, jota teimmein niin kauwas ja pitkälle, kuin se näytti ulottuvan. Mutta lapsi tottuu viimein siihenkin, kuin näkee, ettei siitä sen parempaa tule, ja rupeaa ylönpatsomaan kaikki vanhempiansa hyvät neuwot ja waroitukset. Silloin täytyi tarttua witsaan, joka aina tuli minun osakseni, sillä waimoni on helläluontoinen ja kynnti aina silloin huoneesta ulos, waiikka asia tapahtui molempain tuomion kautta. Kumminkaan ei tätä ole tarwinnut alituisesti tehdä, sillä ei ole tarwinnut kuin yksi kerta kutakin witsjoilla kurittaa; sen perästä owat he sanaa totelleet.

Dienestä pitäin opetimme lapsiamme siihen, että he kaikissa tytyiwät omaan asiaansa, eiwätkä pyrkiisi hallitsemaan ja walloittamaan toistensa kaluja; sillä pahana esimerkkinä olen usein hawainnut jonkun perheen lapsista olewan niin itsewaltiasta laatua, että tohteis ryöstää puoleensa toisten lasten omaisuuden, ja usein koettaa puolustukseksensa huutaa, kirkua, purra, kynsiä j. n. e. Silloin olen aina tawallisesti nähnyt äitin hyppääwän wäliin ja lausuvan: „Mikko, Mikko! etkö anna hewostasi Matille; wai sinä pahankurinen kiusaat Mattia!“ Semmoinen oikeuden pito oli mielestäni wäärää, sillä Matti olisi ollut paremmin rangaistawa tahti nuhdeltawa kuin Mikko, joka waan koki suojella omaansa, sitäwastaan kuin toinen koki sitä wakiwallalla anastaa. Siitä seuraa pian se pahe, että lapsi ei totu ollenkaan totuuden tuntoon eikä opi pitämään toisen

omaa pyhänä, eikä välittämään siitä mitään, jos sen väkivallassakin anastaa.

Kaiken hartautemme panimme siihen, ettemme lastemme kuullen puhuneet mitään sopimattomia, ja koetimme muitakin siitä estää, niinkuin jo edellä mainitsin. Samoin elämässä kuin opissakin koimme olla heille esikuvana; sillä jos vanhimmat eivät itse elämässään seuraa sitä, mitä he ovat lapsillensa opettaneet, niin heidän siemenensä ovat kylwetyt kalliolle, jossa ne eivät idä eikä orasta. — Me olemme kofemuksesta sen hawainneet, että lapsi pitää vanhempansa parhaimpina ja luotettavaisimpina ihmisinä maan päällä, ja luottaa ehdottomasti heihin. Siitä seuraa itsensä, että lapsi pitää vanhempainsa väärätkin teot oikeina, ajatellen: niinpä isä ja äitikin tekivät, jotka ovat parhaita ihmisiä, tottapa se on oikeen. Sentähden on se peräti tähellinen asia, että vanhemmat tarkoin walwowat elämäänsä, etteivät he joutuisiwaat turmelemaan niitä pieniä oraita, jotka heidän haltuunsa ovat uskotut.

Ei meillä ole ollut tilaisuutta mitään korkeampaa hengen kehitystä tarjota lapsillemme, sillä suomalaiset koululaiset ovat kaukana paikkakunnastamme, vaikka kipeästi olemme sen tarpeen useasti tunteneet. Ei myös ole kansakouluakaan kunnassamme, jonka tähden on lapsiamme tähtynyt hankkia wierasten kuntain kansakouluihin 7—10 peninfulman päähän.

Kirjastoni ja sanomalehdistöni ovat heillä aina awoinna, ja usein he kofowat ympärilleni, jolloin heille aina puheleen tapausten merkityksistä. Kun he lukevat jonkun kappaleen, tulee tavallisesti aina kysymys, mitä kappale sisälsi, ja sen olen hawainnut, että se on lisännyt paljo heidän käsityswoimaansa.

Siihen tapaan olemme kofeneet järjestää lastemme kaswatusta, eikä meillä ole yhtään syytä nurkua, että olemme saaneet kiittämättömiä lapsia.

Monen olen kuullut pitävän sitä erinomaisena Sumalan rangaistuksena, kun heillä on lapsia, mutta me emme ole käsittäneet asiata siltä kannalta, me olemme pitäneet sitä erinomaisena Sumalan lahjana ja siunauksena, että hän on meille lapsia uskonut. Monikin, joka ei tarkoin tunne meidän perheellisistä tilaamme, kun on kysynyt lastemme lufua ja on saanut tietää sen, on kowin kauhistunut niiden paljoutta. Muistan yhden senlaatuisen tapauksen. Gräs semmoisen kysyjä, rupefi huutaa hoilottamaan: „woiwoi! niitäpä on, kylläpä niitä on!“ ja tuli samassa niin rauhattomaksi, kuin olisi saanut käärmeen piston. Minun käwi nokalleni, ja sanoin paljostujalle: „minä olen kauwan elänyt lasteni keskellä, enkä ole koskaan huomannut mikä niistä olisi huonoin ja häwitettävä, waan koska sinä nähtät olewan niin mestari tietämään että niitä on liikapaljo, niin mahtanet senkin tietää mitkä niistä pitäisi hukata; lähdetään yhdessä meille, tee sielä waalifi ja työsi“. Se toki auttoi. Heti tunnusti hän, että oli kelwoton sitä walikoimista toimittamaan. — „Etpähän ole kelwoton sekaumaan Luojan töihin“, sanoin minä ja siihen keskustelu loppui.

Kyllähän ei waramme ole olleet isot, warfinkin ensimmäältä, mutta kun meillä oli rauha ja rakkauts välisjämme, niin ristimme ei tuntunut fillloinkaan raskaalta, waan me kannoimme sitä yksimielisesti ja ilolla. Kaitkesti ei meillä ollut paljon, waan waimoni walpas luonto ja heillä käfi osafi asiat niin tasata, että sitä oli aina joka tarpeeseen wähänjä, eikä erinomaisista puutetta koskaan ole tullut. Sumala siunasi työmme ja wähät waramme niin, että olemme woineet lapsemme kaswattaa isänmaan hywäksi, mierolle joutumatta, josta kiitos Korkeimmalle, joka johtaa ihmisten elämän tämän maailman myrsköjen läpi, mutta joka kumminkin heittää ihmiselle itselleenkin jotain tehtävää.

Kun lapsemme kaswoivat isommiksi, ja wanhimmat alkoivat tehdä työtä, alkoi pieni maatilamme käydä liian pieneksi. Tätä kun mietimme, tulimme siihen päätöksen,

että pitäisi hankkia isompi tila, jossa olisi työtä lapsillemme, ettei heidän tarvitseisi hajouta maailmalle, muulla tavalla elatustansa hankkimaan. Tuntuihan se wälttämättömältä ehdolta, että lapset saisiivat pysyä yhdesä koossa ja meidän silmiemme edessä, niin kauwan kuin elämme, joka ei olisi ollut mahdollista niin pienellä tilalla. Rupefin siis tiedustelemaan isompaa maata kyläisestä kylästä. Semmoisen tapahtuinkin kohta, ja niin möimme omamme ja ostimme toisen. Voi kuinka meidän kuitenkin oli vaikea erota rakkaalta maatilaltamme, jossa olimme niin monta wäsyä ja palawaa saaneet kokea, ja niin monesti woimamme uuvuttaneet. Sääli oli jättää niitä paikkoja, jotka kättemme kautta oliwat synkäästä korwesta muuttuneet ihaniksi wiljamiiksi, mutta se kumminkin täytyi tehdä. Me muuttimme, kun muuttimme, ostettuun uuteen taloomme, oikeen firkonkylään, ja rupeimme uudella innolla sitä taas wiljelemään ja kuntoon panemaan, sillä uusi taloomme oli kowin rappiutilassa. Mitä se weti ja waiwaa se maksoi, ennenkuin se oli kunnossa, mutta lapsemme jo auttoiwat meitä työssä ja toimesa, joka helpoitti paljon meitä. Me rupeimme waurastumaan enemmän ja enemmän ja saimme luottamusta kansalaisiltamme, joka oli syöstää meidät perikatoon. Tämä kuulunee jotenkin oudolta, mutta niin se kumminkin oli. Jos ette ole kyllästyneet, niin kerron senkin vielä, etteiwät ajatusperät jäisi hämäräksi.

Kun sain arwoa ja luottamusta kansalaisiltani, rupefiwat he vaatimaan minua tärkeihin kunnalliswirkoihinsa, joita otin vastaan. Minulle uskotut toimet tähtin rehelli-
jellä suorruudella ja walppaudella; se lisäsi vielä enemmän arwoani, mutta arwon kansa tuli myös uusia ystäviä, tietysti nekin arwoikkaita. Kokousten ja asiain päätyttyä istuttiin ystäwysten kanssa yksisä ja keskusteltiin päivän tapauksista ja tietysti tulewista kunnallisista asioista. Tämä nyt vielä kuuluu jotenkin hywältä ja oikealta, niinkuin se itsesään asia onkin, mutta kuulkaahan wain! Tietysti tuli

aika pitkäksi näin yksissä ollen, jos ei saatu wirvoituksia, ja minun kotia tuloni rupešivat yhä enemmän hiljastumaan. Waimoni tarkka silmä näki uhkaawan waaran ja koti siweästi minua waroittaa siitä, mutta minä olin kuuro ja sokea. Enstikerran eläisiäni tuli minulle mieleen, että waimoni pyrki minua wallittsemaan. Hän teki mielestäni siinä sangen wäärin, kun ei hän olisi minun antanut seurustella isoisten kanssa, sillä sehän oli jotain lystiä ja jaloa. Ja enhän minä sentään ollut mitään juoppo, enkä aikunut siiksi tullakaan. Jos nyt joskus olinkin wähän liikutettuna, mitäpä tuo haittaa, koska moni muu on paljo enemmän; waimoni waan pyrki herrakseni, siinä koko nurkumisen syy. — Ja tosiaankin tuo myrkyllinen kawaltaja hiipi hiljaa kuin kyykäärme, ett'en ollenkaan häntä huomannut. Minä olin lujasti päättänyt, ett'en joiisi itseäni juowuksiin, mutta se päätös heltyi heltymistään, ja minä luulin silloinkin olewani selwää, kuin kumminkin jo olin hywästi hujakassa. Waimoni suru kiihtyi päiväpäiwältä ja kyyuel silmissä hän rukoili ja pyysi hiljakseen minua, etten saattaisi itseäni ja perhettäni onnettomaksi. Niissä kaikissa näin minä waan hänen himonsa waltaan ylitseni, enkä nähnyt sitä, että se wuoti huolellisesta ja rakkaasta perheen-äitän sydäimestä lapsiamme ja itseäni kohtaan. Sota enemmän hän sitä teki, sitä enemmän paatui sydämeni häntä kohtaan, muka niin wiattomasta käytöksestä kun luulin itselläni olewan. — Mitäpääs muuta. Kotiin-tuloni yhä myöhästywät, askeleeni tulivat yhä epäwakaemmiksi, ja seurustelemisen tarwe yhä tiheimmäksi! — Kerran wiinwyin myöhään yöhön kylässä, ja viimeinkin kotia tultuani, hoipertelin ja puristelin nyrkkejäni. — „Nyt pitää minun kerrassaan näyttää, että olen herra kotonani, ja että waimoni pitää miehensä ala annettu olemaan“, ajattelin minä. Minä tulin kotia. Waimoni oli kauwan lewottomasti odottanut pelollaan minun tuloani. Hän tuli hellänä, hiljaisena ja surullisen näköisenä vastaan, mutta minä työnfin hänen ar-

motta pois tyköäni. Minä rupefin paukkaamaan ja möyk-
käämään niin koviin, että lapset ja vanha äitiniikin heräsi-
vät. — „Nyt pitää tehdä loppu waimoni ylitwallasta ja
kerrassaan riisua häneltä ne luulot, että hän pääsee minua
hallitsemaan“, ajattelin minä. — Waimoni tuli kynneltä fil-
missä minua hillitsemään, mutta siihen sijaan että olisin
totellut, — löin minä häntä — kaswoille! — Weri rupefi
pursumaan hänen nenästänsä, ja minä iloitsin sankaritus-
täni. Waimoni, werisjäänkin, koki hallita raiwoa luontoani
niin kauwan, että wiina alkoi haihtua päästäni. Päästäni
pyörtytti ja maailma rupefi mustenemaan ja pyörimään fil-
missäni. Minä näin waimoni weristyneet kaswot, ja rupe-
fin aawistamaan mitenkä nyt oli käynyt. Minua rupefi
ofsettamaan ja pyysin waimoani, että hän toimittaisi minua
maata, eikä se kärjivä sielu silloinkaan ottanut pois hellää
apuaansa ja kättänsä, eikä heittänyt vielä toivoansa langen-
neen kumppaninsa parantumisesta. Hän riisui minun ja
toimitti maata, ja siihen olin kohta nukkunut, niinkuin jika
rapakloon!

Kamulla kun heräsin, huomasin että waimoni oli,
semmoisesjakin tilassa ollessani, waatepäällä tullut maata
hyökkimään jamaan wuoteeseen, niinkuin ainakin hyvä suoje-
lus-enkelini. Pääni paukutti ja jyskytti, niinkuin tufina
seppiä olisi siellä tehneet työtänsä; sitä kivisteli niin, että
oli si luullut takaraiwan putoowan sisälle, ja koko ruumis
wapisi ja tärisi, että luuli joka luunsolmun irtautuwan toi-
sestansa. Minä huomasin taas waimoni weristyneet, siner-
täwät ja surulliset kaswot, ja rupefin muistamaan mitä oli
tapahunut. Minun omatuntoni heräsi, ja kaikki helwetin
waiwat rupefiwat minua ahdistamaan. „Minäkö“, ajattelin
minä, „minäkö, joka kansalaisilleni ja perheelleni puhun ja
opetan hywistä awuista, käyn itse lasteni edessä tuolla esi-
merkillä? Minäkö, joka paljon puhun ja opetan awioparien
keskinäisistä welvollisuuksista, lyön ja saatan kärjimmään, sie-
lun ja ruumiin puolesta, oman kumppanini, joka minun

kansjani on niin paljon nurfumatta kärsinyt elämän merellä. Sa sen teen siitä syystä, kun hän on kokenut säilyttää minun kunniaani ja perheeni onnea?

„Tämmöistäkö onnea minä tuotan ihmiskunnalle sen luottamuksen edestä, jonka kansalaiseni ovat minulle antaneet?“ Ne olivat kysymyksiä, jotka heräsivät omassatunnossani, ja päätökseni oli se, etten olisi mahdollinen elämään muiden ihmisten parissa. Päätökseni tuntuu jotenkin Sudaksen kaltaiselta, mutta minulle ei ollutkaan sen vähempi kuin kokonainen helwetti maan päällä. Nyt näin selvästi mitä tietä vihollinen oli minun saattanut, näin että se tuli hiljaa, hitpien, käynnin kuulumattomin, wiatonna, syhtönnä — luvallijena — oikeana kohtuutena — niin kavalasti se oli tullut.

Minä en isoon aikaan saattanut puhua mitään, mutta omaatuntoani poltti niin kowin, että jotakin oli tehtävä. Sätääntynnyssä ja tuskasta punehtunussa, pyysin minä waimoltani, saattaisiko hän antaa minulle anteeksi törkeän käytökseni häntä, lapsiamme ja ihmiskuntaa vastaan. — Waimoni otti minun syliksi, ja siinä asemassa itkimme yhdessä, toinen katkerasta katumuksesta, toinen tuhlaaja-pojan palajamisesta. Siinä sydämemme tyhjennettyä, lupasi waimoni unhottaa kaikki sydämestänsä, ja minä tunnustin hänen tarkoituksensa oikeiksi ja omani wääriksi ja lupasin parannusta vastaisessa elämässäni. Se helpoitti jotenkin sydäntäni; mutta se tunto kowin waiwasi minua: kuinka lasteni ja oman wälini saisin sowitetuksi. Sinä päivänä ei minulla ollut voimaa mitään yrittämään sen asian eteen, mutta huomenna kutsuin kaikki lapseni huoneeseeni, ja rupefin puhelemaan heille, kuinka kavalasti vihollinen oli saanut onnettoman isän lankeemaan, ja kuinka ei heidän pidä ottaa siitä esimerkkiä, waan pysyä niissä perustuksissa, jotka kunnistawat ihmiskuntaa; selitin myös heille kuinka minulla oli nyt kipeä omatunto. En minä häwennyt omilta lapsiltani pyytää anteeksi rikostani, ja luvata heille parantaa itseäni

ja olla heille parempana esikuvana eteenpäin. — Kaikki lapseni itkivät ja kävivät, toinen toisensa perästä, puristamassa kättäni ja lupaamassa unhottaa itsensä rikokset.

Tämmöiset seikat tuntunivat, monenkin mielestä, oudoilta ja kenties — hulluiltaikin; mutta muistakaa, että tämä on rehellisen suomalaisen talonpoikaisen perheen-itsän tunnuslause, joka ei ole tahtonut elämänsä tapauksista estin tuoda ainoastaan waloisia — waan myöskin mustat puolet. Tästä syvästä lankeemuksestani en suinkaan syhytä asiata, jonka kautta siihen jouduin, enkä kansalaisiani, waan omaa itseäni, kun en ottanut aikoinaan itsestäni waaria.

Se, jotta tätä luette, kutka ikänä lienettekin: älkää pudotko siihen kuoppaan, johon minä olen pudonnut! Älkää luuletko, että olette waan parahiksi pääsfänne, sillä silloin kuin luulette parahiksi olewanne, olettekin jo liiaaksi ja wihollinen on jo kantapäillänne.

Kun waimosi, ystävänäni, rupeaa sinua hiljaksen muistuttelemaan myöhään kylässä olostasi ja — ryhyppimisestäsi, kawahda silloin! silloin on jo paha merrassa. Waimosi on huoneesi ja sinun hywä enkelisi; ei hän — usko pois — waadi siinä tapauksessa waltaa ylitsesi, waan hän tahtoo säilyttää sinun kunniasi ja perheensä onnen, kuule, tottele häntä!

Ystävänäni! Jos tahdot käsittää taiwasta maan päällä, niin sen löydät perheessä ja puhtaassa omassatunnossas; suojele niiden pyhyyttä!

Omassa perheessäsi sinun huolesi haihtuu ja waiwasi unohtuu; siellä, siellä löydät sinä täydellisen ilon ja rauhan; siellä löydät sen, joka on sinun kansiasi jo niin paljo kärsinyt ja joka nytkin niin mielellään ottaa osaa sinun murheesesi ja tuskaasi, ja kokee niitä liewittää, ja lohduttaa sinua. Säilytä, ystävänäni, kotirauhaasi! Koti tuntukin sinusta aina semmoiselta, minkälaiselta sen itse olet walmistanut. Jos sen olet huonosti perustanut ja kaswattanut, niin huonot sillä on hedelmätkin; jos kotisi tuntuu sinusta

kylmältä, ikävältä, niin syhtä itseäs, sinäpä sen niin olet tahtonut, lienet sitten perheen isä taikka äiti, sillä molempain yhteinen halu ja pyrkiminen totuuteen on tarpeellinen perheellisen onnen perustamisessa.

Tahtoisitte te kaikei tietää minälaisekfi meidän perhe-elämämme muodostui lankeemiseni jälkeen? Kuulkaahan sitte! Me olemme taas käsittäneet onnemme, mutta ei millään muulla tavalla kuin siten, että rupefin todella parantamaan pahaa elämäni ja lujasti sotimaan vihollistani vastaan. Kauwan olivat kuitenkin ne haawat auki, jotka hän oli iskenyt sydämeeni. Perheeni kyllä pian unhoitti rikokseni ja rakasti minua entisellä rakkaudellansa, mutta kansalaisiani oli vaikeampi tyydyttää, sillä hyvä nimi pikemmin kadotetaan kuin takaisin saadaan. Kansalaiseni kummafsuiwat kauwan minua, ja usein kuulin heidän kuisuttawan toisillensa, erittäinkin lasten keskenänsä: „tuo on se mies, joka juowuspäisfään on akkaansa lyönyt“. Me sanat kämwivät kuin puukon pistokset läpitse sydämeni. Semmoisia kuullessani ajattelin: „nuot puhuwat totta, niin olen onneton tehnyt, mutta wasta en sitä tee“. Silloin aina khyntin kotiani, jossa ei niin sanottu eikä kuiskuteltu, waan kaikissa näkyi, että he olivat sydämestänsä anteeksi antaneet; siellä, ainoastaan siellä sain kewenemään murheellisen sydämeni. — Pitkällisen työnteon ja tarhan elämäni kautta sain minä viimein jälleen kansalaisten kunnioituksen ja luottamuksen, mutta ne olivat liian kallisti ostetut, jotka minulla olisuwat ostamattakin olleet, jos waan olisin aina täyhtännyt tawallisia ihmiswelwollisuuksia. — Nyt kuuluu kumminkin taas tämmöisiä kuiskeitä: „tuossa on onnellinen perheen-isä, ja sen perhe on onnellinen“, ja niin on käfsisfäni taas „taiwas maan päällä“, jota en ai'o päästää luotani, niin kauwan kuin tätä katoowaisuutta kestää. —

Uksen tapahui minulle se onnettomuus, että lankefin jalkani samäkfi, niin etten päässyt moneen wiikoon sängystä mihinkään. Kun rupefin sen werran toi-

pumaan, että saatin istua sängyssä, teetin semmoisen laittajan, jonka päällä saatin kirjoittaa, ja rupesin siinä kirjoittamaan tätä kyhäystä. Jos ei isäni olisi puoltariksiään pannut minun kouluttamiseksi, en juinkaan olisi tätä kyennyt kirjoittamaan. Vanhemmat! laittakaa lapsillenne henkistä kehitystä, sillä te olette niistä vastaavat Jumalan ja isänmaan edessä. — Ja, jos en tällä työllä mitään voittaisikaan, niin olen ainakin sen voittanut, että sain aikani kulumaan hupaisesti, joka oli niin pitkäällistä muuten terveelle ja työteliäälle. —

Niin olen elämäni kertomuksessa päässyt aivan nykyiseen päiwään. Mitä ennen on tapahtunut, sen kyllä tiedämme, mutta mitä vasta tapahtuu, se on tietämätöntä, sillä: „Paikan tiedän kussa synnyin, Ujan kaiten, kun kasuin, Waan en tiedä kussa kuoleman pitää“. — Toivomme waan on että tulewa elämämme olisi nykyisen weroinen! — —

Mitini vielä elää ja on ollut tykönäni fiitä asti, kun isäni kuoli. Minä olen aina kiitollinen mielesjani, kun Jumala on suonut hänelle niin pitkän iän, että olen saanut palkita hänelle hänen waiwojaan, joita hän on minusta köyhyydessään nähnyt. Sangen wanha, woiaton ja rypyinen hän on jo; lapseni, minä ja waimoni, rakastamme häntä, Jumala siunatkoon wanhaa äitiäni — perhettäni —! Hän siunatkoon koko rakasta isänmaatamme — Suomeamme ja sen kansaa!

Hinta: 75 penniä.